

Technická univerzita v Liberci

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

416 17 Liberec 1, Hálkova 6   tel. 485 352 515

Katedra: Primárního vzdělávání

Obor: Učitelství pro 1. stupeň ZŠ

**HUMOR A HRA V HODINÁCH HUDEBNÍ
VÝCHOVY NA 1. STUPNI ZŠ**

**HUMOUR AND GAMES IN BASIC SCHOOL
MUSIC LESSONS**

Autor :   **Petra Maryšková**

Podpis:

Adresa: **Jenišovice 218, 468 33**

Vedoucí práce: **Mgr. Jaroslav Koutský**

Počet

stran	obrázků	tabulek	příloh
64	51	0	2

V Jenišovicích dne 18.4.2006

TU v Liberci, FAKULTA PEDAGOGICKÁ

461 17 LIBEREC 1, Hálkova 6

Tel.: 48-5352515

Fax: 48-5352332

Katedra: primárního vzdělávání

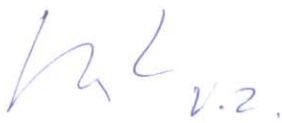
ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(pro magisterský studijní program)

pro (diplomant) Petra MARYŠKOVÁ
adresa: Jenišovice 218, 468 33
obor (kombinace): Učitelství pro 1. stupeň ZŠ
Název DP: Humor a hra v hodinách hudební výchovy na 1. stupni ZŠ
Název DP v angličtině: Humour and Games in Basic School Music Lessons
Vedoucí práce: Mgr. Jaroslav Koutský
Konzultant:
Termín odevzdání: duben 2006

Pozn. Podmínky pro zadání práce jsou k nahlédnutí na katedrách. Katedry rovněž formulují podrobnosti zadání. Zásady pro zpracování DP jsou k dispozici ve dvou verzích (stručné, resp. metodické pokyny) na katedrách a na Děkanátě Fakulty pedagogické TU v Liberci.

V Liberci dne 30.1.2006

.....
děkan

.....
vedoucí katedry

Převzal (diplomant): PETRA MARYŠKOVÁ

Datum: 18.4.2006

Podpis:

Název DP:

Humor a hra v hodinách hudební výchovy na 1. stupni ZŠ

Vedoucí práce:

Mgr. Jaroslav Koutský

Úvod:

Humor je významným motivačním činitelem v procesu učení dětí na 1. stupni základní školy a zároveň je to významný prostředek pro vysvětlení určitých zákonitostí a forem hudby.

Cíl:

Vysvětlit princip humoru v hudbě. Navrhnout prostředky, kterými je možno naučit děti chápat hudbu. Nabídnout učitelům řadu metodických postupů, praktických činností a pomůcek pro výuku hudební výchovy žáků 1. stupně základní školy.

Požadavky:

Znalost obsahu učiva na základní škole.

Práce s učebnicemi a hudebním materiálem pro ZŠ.

Literatura:

Berkovec, J.: Hry s tóny. Praha, Supraphon 1971.

Dimény, J.: Zvuk jako hra. Praha, Panton 1992.

Herden, J.: Hudba jako řeč. Praha, Scientea 1998.

Herden, J.: Hudba pro děti a mládež I. Praha, Univerzita Karlova 1978.

Herden, J.: Hudba pro děti a mládež II. Praha, Univerzita Karlova 1979.

Herden, J.: My pozor dáme a nejen posloucháme. Praha, Scientea 1997.

Herden, J.: My pozor dáme a posloucháme. Praha, Scientea 1994.

Horák, J.: Humor, vtip a satira v české lidové písni. Praha, Sfinx 1947 .

Jurik, M. a kol.: Malá encyklopedie hudby. Praha, Supraphon 1983.

Koutský, J.: Poslechové činnosti v hodinách hudební výchovy. Liberec, Technická univerzita v Liberci 2002.

Michels, U. a kol.: Encyklopedický atlas hudby. Praha, Lidové noviny 2000.

Plicka, K. - Volf, F.: Veselá kopa. Praha, Panorama 1987.

Poledňák, I.: Stručný slovník hudební psychologie. Praha, Supraphon 1984.

Zenkl, L.: ABC hudebních forem. Praha, Supraphon 1984.

Prohlášení

Byl(a) jsem seznámen(a) s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Diplomovou práci jsem vypracoval(a) samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím diplomové práce a konzultantem.

Datum: 18.4.2006

Podpis:

PODĚKOVÁNÍ

Děkuji vedoucímu diplomové práce Mgr. Jaroslavu Koutskému za cenné odborné rady a trpělivost při vedení této práce.

ANOTACE

Tato diplomová práce na téma „Humor a hra v hodinách hudební výchovy na 1. stupni ZŠ“ se zabývá postupy, jak učit hudební výchovu nejen zábavně a zajímavě, ale i kvalitně a efektivně.

Teoretická část vysvětluje vznik a princip humoru v hudbě, představuje hudební výrazové prostředky a složky hudební výchovy na základní škole.

Praktická část nabízí řadu hudebních aktivit a her, které pomohou dětem pochopit určité hudební zákonitosti a naučit se hudebním dovednostem.

RESUME

This thesis entitled „Humour and Games in Basic School Music Lessons“ is dealing with methods how to teach the music lessons not only in amusing and interesting way but also effectively and in a high quality.

Theoretical part explains the origin and principle of humour in the music, it represents the music means of expression and segments of music lessons on the basic school.

The practical part offers a lot of music activities and games that could help the children to understand specific music rules and learn the music skills.

ZUSAMMENFASSUNG

Diese Diplomarbeit über das Thema Humor und Spiel in den Musikerziehungstunden an der ersten Schulstufe an der Grundschule befasst sich den Methoden, wie soll man die Musikerziehung nicht nur amüsant und interessant unterrichten, sondern auch mit guter Qualität und endgültig.

Theoretischer Teil erklärt die Entstehung und das Prinzip des Humors in der Musik, stellt Ausdrucksmittel in der Music vor und Arten der Musikerziehung an der Grundschule.

Praktischer Teil bietet Reihe Musikaktivitäten und Spiele an, die den Kindern bestimmte Gesetzmäßigkeiten in der Musik beim Verstehen helfen können.

Humor a hra v hodinách hudební výchovy na 1. stupni ZŠ

Klíčová slova:

humor, hra, hudební výchova, motivace

Humour and Games in Basic School Music Lessons

Key words:

Humour, Games, Music Lessons, Motivation

Humor und Spiel in den Musikerziehungstunden an der ersten Schulstufe an der Grundschule

Schlüsselwörter:

der Humor, das Spiel, die Musikerziehungstunden, der Motivation

OBSAH

1. ÚVOD.....	9
TEORETICKÁ ČÁST.....	10
2. ÚVOD DO PROBLEMATIKY	11
2.1. Vnímání.....	11
2.2. Motivace.....	11
2.3. Hra.....	12
2.4. Humor	13
2.4.1. Humor v hudbě	13
3. VÝRAZOVÉ PROSTŘEDKY HUDBY	14
3.1. Hodnoty výrazových prvků podle složitosti	14
3.2. Hodnoty výrazových prvků podle funkčnosti	16
3.3. Výrazové prostředky hudby a jejich odhalení posluchačem	17
3.4. Dělení výrazových hudebních prostředků	18
4. CHARLES CAMILLE SAINT – SAËNS.....	19
5. KARNEVAL ZVÍŘAT	21
6. MOŽNOSTI HUDEBNÍ VÝCHOVY NA ZŠ	24
6.1. Vokální činnosti.....	25
6.1.1. Pěvecká výchova	25
6.1.1.1. Dýchání	25
6.1.1.2. Intonační výcvik	26
6.1.1.3. Artikulace.....	26
6.1.1.4. Motiv.....	27
6.1.1.4.1. Práce s motivem.....	27
6.1.1.5. Píseň.....	27
6.1.1.5.1. Práce s písní	28
6.1.1.6. Kánon.....	29
6.1.1.7. Aleatorika.....	30
6.1.1.8. Quodlibet	30
6.2. Instrumentální činnosti	31
6.2.1. Rytmický výcvik.....	31
6.2.1.1. Hra na ozvěnu	32
6.2.1.2. Práce s říkadlem.....	32
6.2.2. Instrumentální dovednosti	33
6.3. Poslechové činnosti	33
6.4. Hudebně pohybová výchova	34
6.4.1. Tanec	35

PRAKTICKÁ ČÁST	36
7. HRY V HODINÁCH HUDEBNÍ VÝCHOVY	37
7.1. Hry s motivem	37
7.2. Hry s písní.....	39
7.2.1. Hry s aleatorikou	42
7.2.2. Quodlibet	44
7.3. Hry s rytmem	45
7.3.1. Rytmizace slov	45
7.3.2. Rytmizace na slabiky TI TI TÁ TÁ	47
7.3.3. Hra na tělo	48
7.3.4 Rytmizace na jednom vokálním tónu.....	49
7.4. Hry s říkadly.....	50
7.5. Instrumentální hry.....	53
7.6. Hry s notami.....	55
7.7. Hry s poslechem	56
7.7.1. Výška tónů	56
7.7.2. Barva	57
7.7.3. Forma	58
7.7.4. Melodie.....	59
7.7.5. Tempo	59
7.8. Pohybové hry	60
7.8.1. Zvuk v prostoru	60
7.8.2. Trvání zvuku	60
7.8.3. Výška tónu	60
7.8.4. Rytmus – pulsace	60
7.8.5. Improvizace	61
7.8.6. Kánon	61
7.8.7. Tanec k písni.....	62
8. ZÁVĚR	64
PŘÍLOHA.....	65
LITERATURA.....	67

1. ÚVOD

Hudba existuje od počátků lidstva, setkáváme se s ní u všech národů a etnických skupin. Vyvinula se s potřebou komunikovat a v této podobě je chápána dodnes, jako forma určité komunikace, zapůsobení na jedince.

Terapeutické účinky hudby, která ovlivňuje citový život a psychické funkce člověka, znali již staří Řekové. Ale přestože nám jsou tyto blahodárné účinky muzikoterapie dobře známy, je hudba, v dnešní moderní době plné techniky, odsunuta až na vedlejší kolej.

Říká se : „Co Čech, to muzikant“ – ale to už dnes zdaleka není pravda. Výzkumy dokázaly, že hudebnost našeho národa se neustále snižuje. Ale kde se stala chyba? Rodiče, ale i většina učitelů kladou velký důraz na tzv. předměty hlavní, měřítko úspěšnosti dětí je posuzováno na základě účelnosti výkonu. Hudební dovednosti se jim mohou zdát druhořadé, dokonce i bezvýznamné. Další problém je, že většina matek v Čechách svým dětem vůbec nezpívá. Matčin zpěv nahrazuje reprodukováná komerční hudba.

Hudba poskytuje dětem zážitek a podílí se na formování jejich vývoje. Dává svému posluchači vnitřní uspokojení, pomáhá překonávat různé osobní potíže, je jednou ze složek lidského štěstí. V tomto smyslu plní i výchovné poslání k utváření všestranně harmonicky rozvinutého člověka.

Jsou-li žáci s hudbou seznamováni humornou, tvořivou formou, stane se pro ně přitažlivá a zajímavá.

TEORETICKÁ ČÁST

2. ÚVOD DO PROBLEMATIKY

Veškeré lidské poznání začíná vnímáním.

2.1. Vnímání

Vnímání je psychický proces, kterým poznáváme to, co v přítomném okamžiku působí na naše smyslové orgány.

(Čáp, J. - Mareš, J.: Psychologie I. Praha, SPN 1995, strana 126)

Pokud mluvíme o hudbě, máme v první řadě na mysli sluchové vnímání. Sluch informuje člověka například o blížícím se nebezpečí. Při tělesném cvičení pomáhá kontrolovat rytmické opakování pohybu, při hře na hudební nástroj pomáhá udržovat rytmus. Velký význam má pro člověka při vnímání řeči – v přijímání informací a poznatků.

Žijeme ve znějícím prostředí a hudba je jeho přirozenou součástí. Na tento fakt jsme se natolik adaptovali, že zvuky okolo nás i hudbu bereme jako kulisu, nereagujeme na jejich informativní ani estetickou hodnotu. Vypadá to, že se člověk bude muset znovu učit naslouchat svému okolí a učit se přiměřeně reagovat na významné podněty.

Tento úkol patří především hudební výchově. Školní děti dávají přednost způsobu poznání, ve kterém se mohou svou vlastní činností přesvědčit o jeho pravdivosti. Proto je velice důležité děti k činnostem správně motivovat, jinými slovy vytvořit jim aktivitu přitažlivou a zábavnou.

2.2. Motivace

Slovo motivace je odvozeno z latinského slova *movere* – hýbat, pohybovat. V podstatě znamená souhrn hybných momentů v činnostech, prožívání a chování osobnosti. Hybnými momenty chápeme to, co člověka podněcuje, pobízí, aby něco dělal, nebo naopak, co mu zabraňuje něco konat, reagovat. Motivace dodává našim činnostem, prožívání a chování energii a směr. Pomáhá zmobilizovat síly při zahájení činnosti, udržet pozornost v jejím průběhu a setrvat v ní až do samého konce.

Elementárním motivačním procesem rozumíme podnícení, aktivizaci příslušné reakce nebo činnosti v situaci, kdy na člověka zapůsobil nějaký podnět.

Ve vyučovacím procesu je motivace nedílnou součástí každé hodiny. Nejinak tomu je i v hodinách hudební výchovy. Podstatou motivace dětí je přiblížit jim jejich svět fantazie, pohádek, zábavy a hry a jeho prostřednictvím děti naučit něco nového.

V hodinách hudební výchovy rozlišujeme dva typy motivace:

1. Mimohudební (pohádka, říkadlo, básnička, obrázky)
2. Hudební (přednes písně, hudební nahrávky)

2.3. Hra

Psycholog S. L. Rubinštejn považuje hru za jednu z hlavních lidských činností. Hra navozuje pokusné jednání, otevírá prostor pro projevy iniciativy, tvořivosti. I soudobí vědci a filozofové (K. R. Popper, K. Lorenz, 1997) vysoce oceňují význam hry, neboť umožňuje kreativně experimentovat s vlastním chováním. Soudí, že explorativní chování má s hrou mnoho společného.

(Skalková, J.: Obecná didaktika. Praha, ISV 1999, strana 184)

V současné době mnohé inovační proudy upozorňují na význam hry jako vyučovací metody. Cílem hry ve vyučovacím procesu je posilovat zájem žáků při osvojování nových vědomostí. Hra představuje určitou formu cvičení a je účinnou motivací při upevňování dovedností. Při hře se děti učí vzájemné spolupráci a osvojují si určité komunikativní dovednosti.

Výsledek hry jako didaktické metody je závislý na atmosféře ve třídě a na tvořivosti a organizačních schopnostech učitele.

Nezapomeňme na známou větu: „Kdo si hraje, nezlobí“. Domnívám se, že smysl této věty je zcela pravdivý. Jde o to, aby se hra s hudebními dovednostmi, ať už vokálními, instrumentálními, poslechovými nebo pohybovými, stala potěšením a zážitkem. K tomu, aby byla pro děti co nejpritažlivější nám může posloužit humor.

2.4. Humor

Pochází z latinského slova humör. Svým původním významem znamená vlhkost. V antickém lékařství je to jedna ze čtyř tělesných šťáv, na jejichž směsi závisela nálada. V 18. století se slovo humor významem rovnalo náladě – dobré či špatné. Komický dojem zůstává z pocitu převahy nad zdánlivou cenou určité věci.

Humor se objevuje v nejrůznějších podobách: burleskní, groteskní, cynický, dojmavý, satirický, nevinný atd.

2.4.1. Humor v hudbě

V hudbě se humor může vyskytovat v nejrůznějších podobách. Vezměme za příklad francouzského skladatele Camille Saint-Saënsa a jeho dílo *Karneval zvířat*. Nechtěl si i on „vystřelit“ z lidí?

Celé dílo je hudební satira, autor si dělá legraci nejen ze zvířat, ale i z posluchačů. V mnoha případech používá témata jiných skladatelů (Slon – Berlioz, Želvy – Offenbach). Svého cíle dosahuje různými prostředky: změnou tempa skladby, změnou výšky tónů atd. (*viz kapitola 4. a 5.*)

Podobnou cestou, jako Camille Saint-Saëns, můžeme i my přiblížit dětem některé další skladby, písně nebo říkadla.

Humor v hudbě může vznikat několika způsoby, důležité je při něm vycházet ze známého hudebního díla:

- změnou barvy zvuku
- změnou délky tónu
- změnou rytmu
- překrýváním dvou motivů
- změnou výšky tónu
- kombinacemi různých motivů nebo částí skladeb

3. VÝRAZOVÉ PROSTŘEDKY HUDBY

Člověk je obklopen pestrým prostorem zvuků. Chybí mu ale kritéria, podle kterých by je dešifroval.

Svět hudby je velice specifický, promlouvá k nám svým vlastním jazykem. Porozumět řeči hudby se člověk musí naučit právě tak, jako každé jiné činnosti. V hodinách hudební výchovy se učitel setkává se dvěma základními problémy:

- a) naučit žáka oceňovat hodnoty
- b) dešifrovat hudební obsah

Jádro obou problémů je ve schopnosti žáka proniknout do dvou základních vrstev hudebního díla:

1. zvukově výrazové (materiálové)
2. významové (komunikativní)

V procesu učení žáka vědomě vedeme, aby poznával prvky hudební řeči. Ale v souvislosti s tímto problémem, specifického hudebního jazyka, stojíme před vážnou otázkou. Které hudební prvky můžeme považovat za přístupné chápání dětského posluchače?

3.1. Hodnoty výrazových prvků podle složitosti

Za nejjednodušší stavební jednotky hudební řeči můžeme považovat tón nebo jejich tří až pětitónové skupiny, řady. Jejich výrazová kvalita je dána akustickými schopnostmi uspořádaného hudebního materiálu. Tyto vlastnosti, které děti dokáží rozlišit svými smysly, vytváří předpoklady pro další myšlenkové operace.

Pokud chceme, aby byly prvky hudebního materiálu, jako nositelé určité kvality, žákům dobře rozlišitelné, nemůže jich být mnoho. V podstatě mluvíme o elementárních výrazových prvcích:

- výška
- tempo

- rytmus
- dynamika
- barva

Tyto prvky musejí být elementární i z hlediska posluchače, to znamená, že musejí být natolik jednoduché, aby s nimi dítě mohlo samostatně manipulovat. Jinými slovy, aby si mohlo tónový materiál ohmatat pokud možno více smysly.

Z hlediska ověřování kvality činností je dítěti nejbližší a nejsrozumitelnější pohyb. Hudba probíhá v čase, tudíž je vždy pohybem. Jakékoliv změny v jednotce času znamenají i změnu výšky, rytmu, tempa, síly nebo i barvy. Znamenají tedy změnu základních výrazových prostředků hudební řeči. Právě tyto změny umožňují dětem vystihnout kvality jednotlivých prvků, jako výrazové vlastnosti hudebního materiálu. Musíme je ale žákům předkládat přijatelným způsobem, to znamená na materiálu, který lze:

- a) znázorňovat pohybem
- b) reprodukovat hlasem
- c) vyhledávat na nástrojích
- d) vytleskávat
- e) porovnávat
- f) obměňovat

Některé výrazové prvky však za základní považovat nemůžeme. Například harmonie, z celkového hlediska výrazu patří do prostředků hlavních, ne však elementárních. Její kvalita je dána poměrem jednotlivých akordů, vztahem funkcí k tónice, sledu akordů v harmonické větě a vlivem souzvuku.

Z toho tedy vyplývá, že ne všechny výrazové prvky jsou stejně snadno čitelné. Lze je uspořádat od nejjednodušších až ke složitějším strukturám.

Na první místo můžeme vyčlenit ty, které se podílejí na struktuře melodicko-rytmického útvaru. Prvky z tohoto komplexu jsou snadno rozlišitelné hlavně proto, že se souhlasně vzájemně podporují.

Jednotlivé výrazové prvky hudebního díla, i když jsou různorodé, jsou si navzájem přizpůsobeny, podřízeny k základní funkci hudebního díla jako díla uměleckého.

3.2. Hodnoty výrazových prvků podle funkčnosti

Jedná se především o hudební prvky, které specifikují a odlišují hudební dílo od ostatních a tvoří jeho hudební strukturu po stránce:

- A. materiální (statické)
- B. formální (pohyb v prostoru)

Tyto hudební prvky jsou základem pro odlišení hudebních stylů a žánrů. Tvoří kostru hudebního díla. Ze souboru výrazových prostředků můžeme některým z nich přisoudit úlohu konstruktivní. Jsou to právě ty prvky, které tvoří základní půdorys díla. Vedle konstruktivních výrazových prvků jsou součástí uměleckého díla ty prvky, které plní funkci esteticky hodnotné kvality. Tyto prvky jsou nositeli emocionálních dat, která pomáhají v posluchači vyvolat určitou citovou reakci a následné vyvození posluchačovy představy o obsahu díla.

Z hlediska funkčnosti výrazových hudebních prostředků můžeme rozlišit hudbu užitkovou od hudby umělecké. Hudba umělecká je esteticky i obsahově na mnohem vyšší úrovni.

Pokud mluvíme o dětském posluchači, plní tyto prvky i funkci zobrazující, ať máme na mysli zvukomalebné prvky, ale i celkově širokou řadu prostředků, kterými může hudba zprostředkovat vztah skutečného prostoru s tónovým prostorem.

Nabízí se nám spojitost s termínem dekorativní, převzatým z výtvarného umění. Umělec svým postojem ovlivňuje výběr jednotlivých kvalit a navozuje tak kontakt s posluchačem a umožňuje mu tím zaujmout určitý názor k poslouchanému. Dekorativností v tomto smyslu myslíme, že základna hudebního díla je doplněna a obohacena o prvky esteticky hodnotové.

Z hierarchie výrazových prostředků tedy vyplývají dvě funkce výrazových prostředků hudební řeči:

1. konstruktivní
2. estetická

Odlišné prvky mohou zastávat jednu z obou funkcí, ale v častých případech jeden výrazový prvek může plnit i obě funkce současně.

3.3. Výrazové prostředky hudby a jejich odhalení posluchačem

Vzhledem k zvláštnostem dětského vnímání, rozlišujeme v procesu seznamování se základními výrazovými prostředky tři stádia.

V prvním stádiu, navozování kontaktu se znějícím prostředím, žák vyčleňuje jednotlivé zvukové kvality a pokouší se s nimi aktivně, především pohybem, manipulovat. Tyto hodnoty jsou pro dítě dominující, někdy jako nálada vystihující hudební obraz, jindy pod vlivem spojení s názvem díla.

Zkušenosti pomáhají dítěti všimnout si podrobněji proměny kvalit, zprvu staticky – z kontrastní dvojice základních výrazových prostředků, později i dynamicky – v postupné přeměně při plynulém pohybu. Pro dítě je mnohem jednodušší srovnat dvě tempově odlišná díla, než sledovat změny tempa uvnitř jedné skladby.

Pro žáka jsou přijatelnější a pochopitelnější ty výrazové prostředky, které jsou bezprostředně spojeny s pohybem a s možností pohybového znázornění – poloha, tempo. Je nezbytné, aby se v průběhu seznamovacího procesu se základními hodnotami zvukového materiálu, začala pozvolna vytvářet soustava výrazových prostředků podle hierarchie hodnot. Bez toho by nezkušený dětský posluchač nemohl hledat souvislosti mezi náladou skladby a výrazovým prostředkem. Teprve až tehdy, když dítěti umožníme porovnávat různé hodnoty v rámci jedné kvality, např. kontrast forte – piano, může se přesvědčit o působení hodnoty na celkový dojem skladby.

V druhém stadiu, uspořádání prvků do soustavy, žák uspořádává nejprve prvky hodnot jedné kvality. Teprve pak třídí i hodnoty různé kvality do komplexu výrazových prostředků hudební řeči.

Každý posluchač vytváří své soustavy výrazových prvků, které se projevují jako ucelené systémy. Tyto soustavy se vyvíjejí vlivem vnitřních i vnějších podnětů.

Praktická manipulace s hudebním materiálem umožňuje rozlišovat stále drobnější rozdíly hodnot vyjadřovacích prostředků hudebního jazyka.

Hrou s tóny a řešením problémových situací dochází k uvědomělému hodnocení kvalit hudebního díla.

Děti vedeme k :

- srovnávání hudebního materiálu
- zjišťování shodných nebo rozdílných prvků
- sledování pohybu a proměn tónového prostoru skladby

V okamžiku, kdy posluchač tyto úkoly zvládá, vytváří se předpoklady, aby si hodnotu uvědomil a dovedl ji vyjádřit slovy, vysvětlit souvislost mezi použitým výrazovým prostředkem a dosaženým výsledkem – náladou skladby.

Ve třetím stádiu dochází u žáka k postupnému vyplňování systému výrazových prostředků a k pochopení jejich uspořádání podle hodnot.

3.4. Dělení výrazových hudebních prostředků

Elementární

Tvoří je prvky, které je možno vzájemně skládat a které je možno sledovat v pohybu na všech třech osách tónového prostoru skladby:

- vertikála – výška tónu
- horizontála – tempo, rytmus
- hloubka prostoru – dynamika, barva

Schopnosti podmiňující vnímání těchto elementárních vlastností tónového materiálu a jejich vztahů je možno rozvíjet už v mladším školním věku.

Vyššího řádu

Tvoří je složitější tvary, komplexy, struktury, které je možno analyzovat na dílčí prvky. I v jejich podstatě je pohyb v čase, napětí, vztažnost. Nemají však vliv na elementární vyplnění tónového prostoru, ale spíše na jeho komplexní chápání. U harmonie především ve vertikální dimenzi, u polyfonie pak převážně v horizontální dimenzi. Nejsou a nemohou být pro dětského posluchače natolik bezprostřední také proto, že schopnosti podmiňující jejich vnímání se rozvíjejí později.

(Herden, J.: Hudba pro děti a mládež I. Praha, Univerzita Karlova 1978, str. 17–18)

4. CHARLES CAMILLE SAINT – SAËNS

9. října 1835 Paříž – 16. prosince 1921 Alžír

Životopis

Francouzský skladatel, mezinárodně proslulý jako klavírní virtuóz, varhaník a dirigent. Zkomponoval více než 300 skladeb a byl prvním větším skladatelem, který psal hudbu určenou pro film.

Saint–Saëns byl vysoce nadaný s mnoha zájmy, už v šesti letech se zajímal o matematiku, astronomii, latinu, řečtinu a jeho mozartovský talent pro hudbu byl velice pozorně podporován matkou a prarátou.

Komponovat začal, když mu byly tři roky a v jedenácti letech přednesl v Pleyově sále v Paříži Mozartův koncert s orchestrem. Ve třinácti letech začal studovat hru na varhany na pařížské konzervatoři, ale prestižní cenu Prix de Rome se mu získat nepodařilo. Jeho hudba získala uznání Berlioze, Rossiniho, Bizeta, Liszta a Faurého.

Jako špičkový virtuóz cestoval Saint–Saëns Evropou, Ruskem a USA, velice oblíbený byl v Anglii, kde byly oratoria a kantáty, které skládal pro hudební festivaly, vždy dobře přijaty.

Jeho soukromý život už tak šťastný nebyl. Sňatek s devatenáctiletou Marie–Laurou Truffotovou skončil rozchodem (1881) a jejich dva synové zemřeli v raném dětství (1878). Když mu (1888) zemřela matka, uvažoval o sebevraždě, celé dny trávil v opuštěných bytech a hotelových pokojích.

Svou první symfonii napsal Saint–Saëns v šestnácti letech, ale byly to právě varhany, které mu pomohly získat proslulost. Na místě varhaníka u Svaté Magdaleny působil celých dvacet let. O jeho klavírních kvalitách svědčí pět klavírních koncertů, jejichž premiéry sám provedl. Během několika let získal uznání ve všech hudebních oblastech kromě divadla. Úspěch se mu vyhýbal až do pařížského uvedení opery Samson a Dalila (1880), která byla poprvé uvedena ve Výmaru o celých třináct let dříve. Tato opera spolu s třetí symfonií, druhým a čtvrtým klavírním koncertem a Karnevalem zvířat, patří mezi jeho nejoblíbenější díla.

Během svého života získal Saint–Saëns mnoho ocenění a uznání, v roce 1881 se stal členem Académie des Beaux–Arts, získal titul čestného doktora univerzit v Cambridge (1893) a v Oxfordu (1907), od císaře Viléma II. Řád Za zásluhy a (1913) velký kříž Čestné legie. 16. prosince roku 1921 umírá ve vysokém věku 86 let.

5. KARNEVAL ZVÍŘAT

Neboli jinými slovy velká zoologická fantazie pro dva klavíry a komorní soubor. Karneval zvířat vznikl při druhé návštěvě Camille Saint–Saëns Prahy (1886) a původně byl určen k pobavení skladatelových blízkých přátel na masopustním večírku v Paříži. Saint–Saëns tvořil své dílo očividně ve velice dobré náladě a výsledek jeho snažení je plný radosti a zábavy.

Postupně se nám představí **Lev, Slepice, Antilopy, Želvy, Slon, Klokani, Akvárium, Osel, Kukačka, Voliéra, Klavíristi, Fosílie, Labuť** a vše je zakončeno velkolepým **Finále**, ve kterém se zopakují motivy všech předchozích obyvatel živočišné říše.

Vtip jeho díla spočívá v podstatě hudby samotné. Dokáže pobavit dospělé, ale i malé posluchače. Děti sice nemohou pochopit vtip některých hudebních citátů (Tanec sylfů Hectora Berlioze z Faustova prokletí v páté části Karnevalu v podobě Slona nebo melodii z Offenbachova kankánu z Orfea v podsvětí, které se vyskytuje v úpravě ve čtvrté části Karnevalu jako Želvy), mohou ale úspěšně rozlišovat nápadné pohybové kontrasty v proměně tempa (pomalu–rychle), polohy nebo i barvy (hluboko–vysoko) a zamýšlet se nad jejich významem při spojení s běžnými životními situacemi (narození–pohřeb), povahovými vlastnostmi člověka (vznětlivý–vyrovnaný), nebo přeneseně zvířete (plaché, neohrabané, zuřivé), emocemi (radost – rychlý pohyb, smutek – pomalý pohyb).

K výstižnému zachycení charakteru jednotlivých zvířat skladatel využívá specifických hudebních prostředků, velice dobře čitelných i dětem.

Tyto výrazové prostředky můžeme v podstatě rozdělit do tří skupin:

1. Tempo a rytmická struktura

K pochopení je nejlépe využít kontrastu dvojic čtvrté a třetí části Karnevalu. Ve čtvrté části Želvy se ve velice pomalém tempu a slabé dynamice doslova vleče hlavní téma Offenbachova kankánu a vyvolává v nás představu až obludné lenivosti:

Offenbach. kankán

Saint-Saëns, Želvy

I v případě, že neznáme Offenbachův kankán, srovnání třetí a čtvrté části Karnevalu nám jednoznačně napovídá.

Ve třetí části Antilopy, které patří mezi nejrychlejší běžce na zemi, vzestupné a sestupné melodické vlny v Prestu furiosu navozují představu běhu.

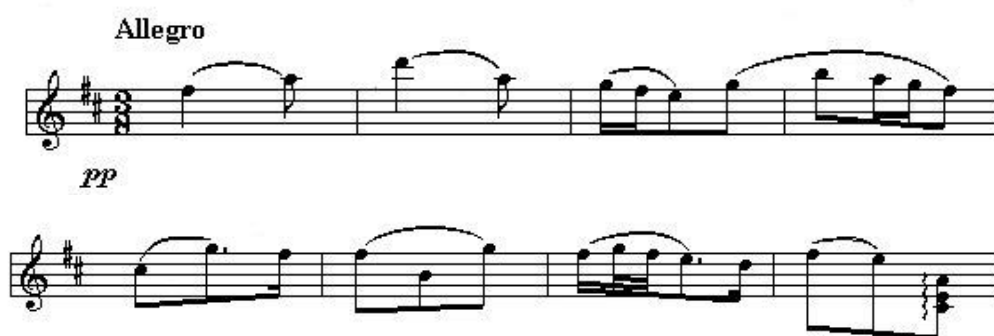
Hémiones

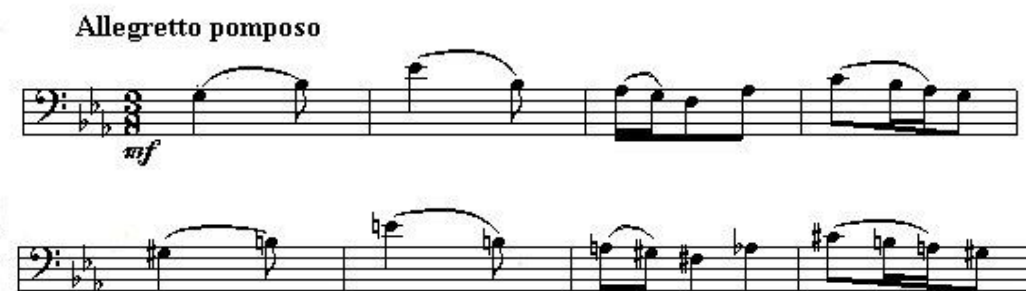
2. Barva a dynamika

Na groteskním účinku skladby se podílí i poloha hudební myšlenky. Představme si – slon tančí valčík! Na humornosti situace se účastní neohrabaná melodie kontrabasů, ve střední části třídlílné formy, který přináší citaci Berliozova Tance sylfů – hudby k tanci elfů a víl. Místo nich tam ale, k obzvláště komické představě, tančí několikatunový hromotlucky slon.

Berlioz, Tanec sylfů

Saint-Saëns, Slon

3. Formální rozvrh skladby

Nestačí věnovat pozornost jen izolovaným detailům. Výsledné prožití energetického bohatství hudby závisí na celkovém rozvrhu skladby, v jejímž průběhu dochází k zmíněným změnám.

Do víru hudebních pikantností, žertů, narážek a parafrází, které zahajuje král všeho zvířectva lev, jsou jakoby zcela parodicky zasazení a satiricky pojatí klavíristé.

Před závěrem cyklu se celé úsměvné dílko jakoby pozastaví a změní se v doslova lyrickou báseň. Plavná melancholická melodie violoncella v předposlední části Labuť vás zcela obklopí, donutí zatajit dech a ze sna vás probudí až zaznění závěrečného Finále.

Saint-Saëns, Labuť

6. MOŽNOSTI HUDEBNÍ VÝCHOVY NA ZŠ

Úkolem hudební výchovy na základní škole je seznamovat žáky s bohatstvím hudební kultury naší i cizí a jejích prostřednictvím rozvíjet estetické cítění.

Aby byla hudební výchova prováděna zábavnou tvořivou formou má učitel k dispozici několik složek hudební výchovy.

Složky hudební výchovy na základní škole:

Činnosti vokální

- hlasová a pěvecká výchova
- intonační výcvik
- artikulace
- práce s písní

Činnosti instrumentální

- rytmický výcvik
- instrumentální dovednosti

Činnosti poslechové

Činnosti hudebně pohybové

6.1. Vokální činnosti

6.1.1. Pěvecká výchova

Úkolem pěvecké výchovy ve škole je kultivovat dětský pěvecký hlas a postupně vytvářet pěvecké dovednosti a návyky, odstranit nedostatky ve zpěvu i v mluvním projevu. Hlasový výcvik by měl být součástí každé hodiny hudební výchovy, aby se procvičované dovednosti proměnily v návyky.

Mezi nejzákladnější hlasové dovednosti patří:

- a. správné dýchání
- b. tvoření tónu
- c. artikulace

6.1.1.1. Dýchání

Dýchání je jedinou vegetativní funkcí, kterou dokážeme vědomě kontrolovat a ovládat.

Správné dýchání hraje při vokálním projevu významnou roli. Kvalita zpěvu závisí na dechové funkci, protože dýchání při zpěvu je náročnější než dýchání při mluvení.

Rozeznáváme tři fáze pěveckého dechu

1. nádech
2. uklidnění
3. výdech

Při nádechu děti učíme správně se nadechnout do spodních laloků plic. Při správném nádechu se vyklenuje břišní stěna ven a teprve v závěru nádechu se vzduch dostává do horních partií plic.

Druhá fáze, zadržení dechu, slouží k uklidnění dechové funkce a ke koncentraci dechu před nasazením prvního tónu.

Třetí, nejdůležitější, funkce je výdech. Měl by být zpomalený, stejnoměrný a hospodárný, aby spotřeba vzduchu byla co nejmenší.

6.1.1.2. Intonační výcvik

Kvalita zpívaného tónu je podmíněna správným nasazením tónu (tj. momentem jeho vzniku), které závisí na postavení hlasivek a síle výdechového proudu.

Žáky vedeme k nasazení měkkému, při němž se výdechovým proudem jemně rozechvívají okraje hlasivek. Tento způsob pěveckého nasazení chrání hlasový orgán před poškozením a vytváří estetický zpěv.

(Sedlák, F. a kol.: Didaktika hudební výchovy 1. Praha, SPN 1985, str.143,146)

K upevnění správné rezonance a pro vytvoření měkkého pěveckého tónu (počátku zpěvu) používáme tzv. zvukovky (sonorky) m, n, které po vyznění tónu a vokálu (samohlásce) uzavírají pěvecké slabiky: man, mam, mon, mom, min, mun, men apod.

6.1.1.3. Artikulace

Pěvecká artikulace je velice náročná na aktivitu artikulačních orgánů, vyžaduje správnou, pružnou, pohotovou a srozumitelnou výslovnost.

Do artikulačních cvičení patří správné otevírání úst, uvolňování čelisti, vokalizace, nácvik koncových souhlásek, jazykolamy.

Pozornost věnujeme jednotlivým vokálům (samohláskám), jakožto nositelům tónu. Dbáme na to, aby byly zvukově i barevně vyrovnané. K tomu

využíváme vokálových řad a to buď ve směru zjasňování u o a e i, nebo ztemňování i e a o u .

6.1.1.4. Motiv

Motiv je krátký, výrazný a ucelený hudební úryvek. Jeho hlavní složkou je nejčastěji melodie (melodická linka a rytmus).

Ve výjimečných případech tvoří motiv pouze rytmický útvar. Na dojmu motivu se též podílí harmonie, dynamika i barva zvuku.

Motiv představuje drobný hudební nápad, ve skladbě se objevuje jako základní hudební myšlenka. Má určitou obsahovou závažnost a tím se odlišuje od méně významných úryvků.

Motiv zabírá nejčastěji jeden až dva takty. Ve skladbě se často opakuje buď v původním tvaru, nebo v různých obměnách.

6.1.1.4.1. Práce s motivem

- a) doslovné opakování motivu – motiv se beze změny opakuje
- b) volné opakování motivu – motiv se opakuje pouze přibližně, může být posouván výše či níže, může mít změněné intervaly mezi jednotlivými tóny motivu
- c) augmentace a diminuce motivu – při augmentaci prodlužujeme hodnoty not, při diminuci naopak hodnoty not krátíme
- d) variace motivu – motiv se obměňuje či zdobí
- e) rak motivu – motiv je realizován pozpátku
- f) převrat motivu – jednotlivé intervaly přenášíme do opačného směru

6.1.1.5. Píseň

Nevelká vokální skladba na veršovaný text.

Píseň provází člověka po celé dějiny lidské kultury. Rozlišujeme píseň lidovou (anonymní), pololidovou a umělou (složenou známým autorem). Dále písně rozlišujeme na sólové a vícehlasé. Píseň je nejrozšířenějším hudebním druhem.

Známe písně epické, lyrické, milostné, žertovné, taneční, pracovní, válečné, satirické.

6.1.1.5.1. Práce s písní

Při práci s novou písní se zapomíná na to, že jednotlivé písně by měly tvořit určitý řetězec, na kterém se postupně budují jednotlivé dovednosti a děti se postupně seznamují s novými prvky a jevy.

Učitel by si měl uvědomit, co všechno se s písničkou dá udělat. Při práci s písní ale nestačí vycházet pouze z písňového materiálu, učitel se také musí zamyslet nad schopnostmi dětí a nad technickými možnostmi.

Základem práce je udělat si rozbor a odhalit tak, co všechno nová písnička nabízí.

Postup práce s písní:

1. Motivace

- a. Hudební (přednes písně žákem nebo učitelem, nahrávka písně, poslech skladby, ve které skladatel tuto píseň cituje)
- b. Mimohudební (rozbor obsahu písně, obrázky)

2. Rozezpívání – problematické melodické útvary procvičíme s dětmi zvlášť

3. Nácvič písně – písničku můžeme děti naučit:

- imitací – učitel zahraje písničku po částech a děti opakují
- zpívat podle not – děti přečtou noty podle zápisu, potom zpívají podle not bez rytmu a výšku ukazují na prstech, po intonačním zvládnutí zapojíme i rytmickou složku

1. Rozbor metra
2. Rytmičkový rozbor – rytmus procvičujeme na rytmických cvičeních ve spojení se slovní rytmičkovací
3. Tónový rozsah písně – určení rozsahu písně znamená najít nejvyšší a nejhlubší tón, uvědomit si rozsah třídy a v případě nutnosti píseň transponovat

4. Motivický rozbor – celou písničku můžeme rozložit na jednotlivé motivy, které lze při zpívání několikrát opakovat a tím upevňovat intonaci
5. Rozbor hudební formy
6. Harmonická analýza – pokud není vytvořen harmonický doprovod k písni, je třeba analyzovat melodii a určit harmonické funkce, kterými budeme písničku doprovázet

4. Vytvoření doprovodu písně

- rytmický doprovod – k němu využijeme základní rytmy, které se v písničce vyskytují a vytvoříme z nich rytmické ostinato
- harmonicko melodický doprovod – vycházíme z harmonického rozboru

5. Spojení písně s pohybem – písničku využijeme k naučení nových tanečních kroků (valčíkový krok), pohybové improvizaci

6. Další využití písničky – například při sluchových cvičení a orientaci v notovém zápisu

6.1.1.6. Kánon

Kánon je skladba jejíž výchozí hlas je důsledně imitován jedním nebo několika dalšími hlasy.

Kánon může mít různou formu. Rozlišujeme vokální a instrumentální kánony. Nejstarší dochovaný kánon je tzv. Letní kánon z roku 1240. Jako kánon se zpívají i některé lidové písně.

Jsou známé různé druhy kánonů:

- hádkankový – interpreti musí správně odhadnout, kde jsou nástupy jednotlivých hlasů
- zrcadlový – jeden hlas hraje podle zápisu, druhý hraje odraz partu určitým způsobem nastavený v zrcadle.
- račí – jeden hlas hraje od začátku partu, druhý od jeho konce.

- nekonečný – je zapsán v kruhu a hraje se stále dokola.
- spirálový – je to typ nekonečného kánonu, první hlas končí o tón výš než začal, tak se všechny posouvají stále výše.
- proporční – typ kánonu, kde každý hlas je v jiném tempu.

Práce s kánonem

V hodinách hudební výchovy realizujeme kánony:

- a) rytmické – slovní, hrou na tělo, hrou na rytmické nástroje
- b) melodické – vokální, instrumentální
- c) pohybové

6.1.1.7. Aleatorika

Aleatorika je kompoziční technika současné doby, která využívá moment náhody a variability. Tato technika počítá s náhodným výběrem např. výšky, dynamiky při vytváření skladby, nebo při spoluvytváření skladby reprodukčním umělcem. Jedná se v podstatě o více či méně usměrněnou improvizaci. Tradiční notový zápis je zde doplněn, nebo zcela nahrazen novými soustavami znaků nebo kresbami.

6.1.1.8. Quodlibet

Základní pravidlo quodlibetu je ve spojení prvků, které k sobě zdánlivě nepatří. Prvky mohou být písňové melodie, včetně původních textů, ale i úryvky skladeb. Důležitý je výběr vhodných prvků, které se k sobě hodí.

6. 2. Instrumentální činnosti

6.2.1. Rytmický výcvik

Smysl pro rytmus se u dětí rozvíjí ze všech hudebních dovedností nejdříve. V podstatě je rytmus součástí života každého z nás. Proto je dětem velice blízký a velice přitažlivý. Děti rády poslouchají říkadla nebo výrazný rytmičný zpěv. Vhodné je spojit rytmus s řečí nebo tělesným pohybem.

V hodinách hudební výchovy na základní škole budeme děti učit rozlišovat dva základní pojmy. Co je to rytmus a co metrum. Pro vyjádření rytmu budeme po dětech vyžadovat, aby vytleskaly každou slabiku říkadla. Druhý pojem vysvětlíme dětem nejlépe, když z pochodování při písni přejdeme k tleskání dob.

Pro zvládnutí této dovednosti je nutné dodržovat dvě zásady:

1. časté opakování (nejlépe v každé hodině HV 5min.)
2. aplikace získaných dovedností (např. při hře na rytmičné nástroje)

Rytmičné dovednosti:

- rozpoznat a reprodukovat pulzaci, metrum a metronimické vztahy v taktu
- nacházet souvislosti mezi rytmem slovním a hudebním
- rozpoznávat dvoudobé a třídobé metrum v písních, skladbách i změny metra v průběhu jedné skladby
- uvědoměle používat základní hudební pojmy z oblasti rytmu
- tvořivě se projevovat v oblasti rytmu

Způsoby provádění rytmičných cvičení:

- a) Rytmizace slov
- b) Reprodukce na rytmičné slabiky (ti, ti, tá, tá)
- c) Vokálním projevem na jednom tónu
- d) Hrou na tělo (tleskání, pleskání, dupání, luskání)
- e) Hrou na dětské hudební nástroje (rytmické, melodické)
- f) Hudebně pohybovým projevem

6.2.1.1. Hra na ozvěnu

Podstatou hry na ozvěnu je motiv předvedený učitelem, nebo žákem, který ostatní žáci opakují.

Při hře na ozvěnu je velice důležité zachovat nepřetržitý proud hudby. Děti bychom při projevu neměli zastavovat a upozorňovat na chyby. Pokud dojde k chybě, celý celek se opakuje.

Tato hra u dětí rozvíjí smysl pro metrum, rytmus, formu, výšku, tonální cítění a hudební paměť.

Formy hry na ozvěnu:

1. rytmická - prováděná :
  - slovně
  - hrou na tělo (tleskání, pleskání, dupání)
  - hrou na rytmické nástroje
  - hrou na melodické nástroje ne jednom tónu
2. melodická - prováděná :
  - vokálně
  - instrumentálně
3. pohybová

6.2.1.2. Práce s říkadlem

Říkadlo dává žákům nejlepší příležitost ke hře s hlasem a rytmem.

Při rytmické deklamací uplatňujeme rytmickou stránku řeči a učíme žáky pociťovat metrum. Většina dětí projevuje rytmické dovednosti spontánně již v předškolním věku při rozpočítadlech a říkadlech.

Postup práce s říkadlem:

- a) Motivace říkadla s navozením nálady.
- b) Přednes učitele textu říkadla, žáci přemýšlejí jak nejlépe rytmizovat.
- c) Žáci přednes říkadla obohacují, říkají je hlasitě, šeptem, pomalu, rychle.
- d) Žáci pracují s jednotlivými slovy říkadla (buben, duben).

- e) Žáci pracují se skupinou slov (zelená louka, vrána kráká).
- f) Žáci pracují s většími celky (sloka říkadla).
- g) Od slov děti přecházejí k reprodukci rytmu na slabiky (na, ta, ba).
- h) Vyjádření rytmu beze slov (tleskání, dupání).

6.2.2. Instrumentální dovednosti

Hra na hudební nástroj děti velice přitahuje a aktivizuje, dává jim možnost aktivního hudebního vyžití. Každé dítě touží být úspěšné a právě hra na snadný hudební nástroj umožňuje dětem, které nemají dostatečnou pěveckou zdatnost, dobře se uplatnit a přispívá k rozvoji jejich hudebnosti.

Dalším kladem instrumentálních činností je, že aktivně zapojené dítě má o hudbu mnohem větší zájem. Hudební nástroj je navíc velice vhodnou a názornou pomůckou. Při hře na něj si žák lépe uvědomuje pojem výšky tónu nebo pohyb melodie.

Pokud mluvíme o hudební výchově na základní škole, máme termínem hudební nástroj na mysli vlastně dětské hudební nástroje tzv. Orffův instrumentář.

Tyto nástroje můžeme rozdělit do dvou skupin:

1) Rytmické

Triangl, dřevěný blok, činel, činely, rolničky, bubínek, tamburína, hůlky, tympany, chřestidlo, kastaněty, sistrum, zvonek

2) Melodické

Zvonkohry, metalofony, xylofony a také zobcová flétna

6.3. Poslechové činnosti

K pochopení hudebního jazyka je důležitý činnostní princip, to znamená propojit činnosti poslechové s činnostmi ostatními (vokálními, instrumentálními, hudebně pohybovými, výtvarnými atd.). Pokud se má dítě naučit objevovat souvislosti a zákonitosti hudby, mělo by aktivně vstoupit do kontaktu s hudbou, třeba i v té nejjednodušší podobě. Když posluchač neumí dešifrovat hudební

jazyk, kterým k nám hudba promlouvá, je pro něho takové dílo jen nepřehledným proudem zvuků. K tomu, aby děti pronikly do řeči hudby, je třeba tuto práci řídit prostřednictvím přesně formulovaných úkolů.

Velice záleží na motivaci a přitažlivosti daného úkolu nebo soutěže. Při poslechových aktivitách mohou děti určovat, kdy se ozve předem dohodnutý nástroj, známý melodický motiv, mohou zvuky jednotlivých hudebních nástrojů přiřazovat k zvířatům nebo počasí. Pro pochopení poslechu je významné propojení hudby s pohybem a dalšími aktivitami např. výtvarnými. V rámci mezipředmětových vztahů mohou děti kreslit třeba pohádku na základě hudebního poslechu.

S každým poslechem by se žáci měly setkávat vícekrát s obměnou úkolů nebo v jiné variantě. Pomáhá to k hlubšímu pochopení a poznání díla a vede k upevňování hudební paměti.

Cílem poslechu hudby na základní škole je:

- Seznamovat žáky s hudebními díly našich i cizích autorů.
- Učit je emocionálně a rozumově chápat a prožívat hudbu.
- Učit žáky soustředit pozornost na sledování průběhu hudebního díla.
- Vést žáky k chápání funkce hudebně vyjadřovacích prostředků a hudebního jazyka.
- Vytvářet u žáků kladný a aktivní vztah k hudbě, potřebu ji poslouchat.
- Učit žáky chápat společenský význam hudby a její úlohu v lidském životě.

6.4. Hudebně pohybová výchova

Hudební vnímání a prožitek z hudby jsou u dětí velice často provázeny pohybovými reakcemi. Objevují se již v předškolním věku, jako tělesná odezva na výrazný hudební rytmus.

Smyslem hudebně pohybové výchovy ve škole je kultivovat tělesné pohyby dětí a usměrňovat je tak, aby prohlubovaly a umocňovaly hudební vnímání a hudební prožitek, rozvíjely hudební představy, fantazii, obohacovaly

hudební fond dětí a vedly k rychlejšímu poznávání hudebně výrazových prostředků a jejich funkcí.

Tělesným pohybem může dítě vyjádřit i své vnitřní ladění, náladu vyvolanou hudbou, spojovat senzorické a pohybové schopnosti a rozvíjet senzoricko motorickou inteligenci (*Piaget*).

Pohybová aktivita dětí vychází z činností pěveckých, poslechových a instrumentálních. Základem pohybu je rytmus, který je společný řeči, hudbě, tělesnému pohybu i tanci.

Pohyb pomáhá rozvíjet citlivost pro hudebně vyjadřovací prostředky. Prostřednictvím propojení hudby, reálné představy a odpovídajícího pohybu rozvíjíme dětskou fantazii a pohybovou tvořivost.

Hudebně pohybová výchova se pomocí svých prostředků podílí na rozvoji hudebních dovedností, prohlubuje hudební prožitek a rozvíjí dětskou osobnost.

Žáci reagují na:

- Zvuk v prostoru
- Výšku tónu
- Barvu tónu
- Pohyb melodie
- Tempo
- Dynamiku

6.4.1. Tanec

Hudba je součástí tance od počátku kultury, ve své podstatě si ani nedovedeme představit tanec bez hudby. Tance jsou instrumentální skladby, někdy obohacené o zpěv. Tance v sobě zachovávají v rámci užití hudby pevný rytmus, důraz na těžkou dobu v taktu a pravidelnou formu (dvoudílnou nebo trojdílnou).

PRAKTICKÁ ČÁST

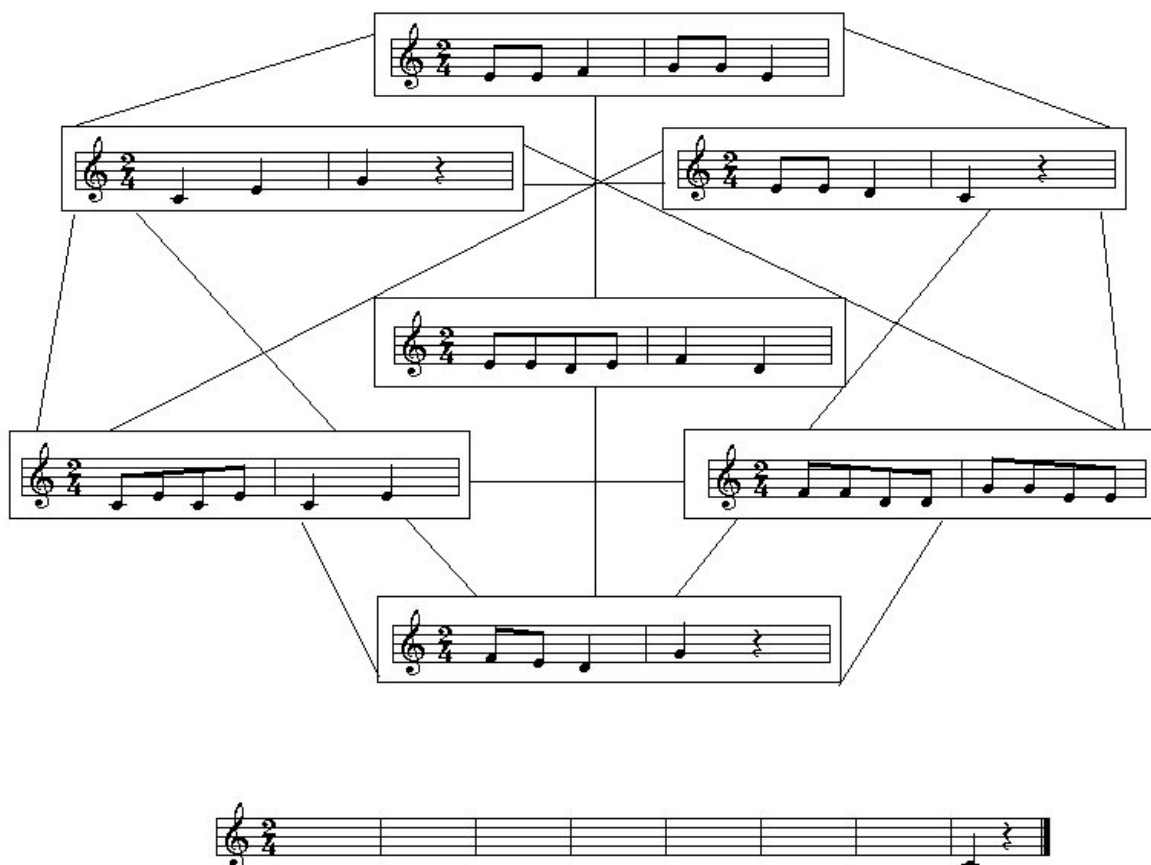
7. HRY V HODINÁCH HUDEBNÍ VÝCHOVY

7.1. Hry s motivem

(teorie viz kapitola 6.1.1.4.)

- název : ***Píseň z motivů***

popis : Nabídneme dětem několik hudebních motivů ze známých písniček. Děti budou z těchto motivů sestavovat písničku novou a poté na melodii vymyslí i vlastní text.

- název : ***Račí hrátky***

motivace : Princip raku můžeme dětem vysvětlit v jazykové oblasti : hledejte slova ve slovech lak – kal , mol – lom, v podstatě jde o to, že rak čte vše pozpátku.

úkol : *Přečtěte si písničky jako rak – poznáte o které se jedná? Když přečtete písničky normálně zleva doprava, zjistíte, že nám vznikly písničky úplně nové. Zaspívejte si je a zkuste na ně vymyslet vlastní text. Pokuste se najít další písničky, které by se daly zahrát a zaspívat „račí řečí“.*

- název : **Šotkovy lumpárny**

motivace : *Ve škole řádil zlobivý šotek. Rozstříhal písničky a pomíchal je dohromady.*

a) jedna písnička

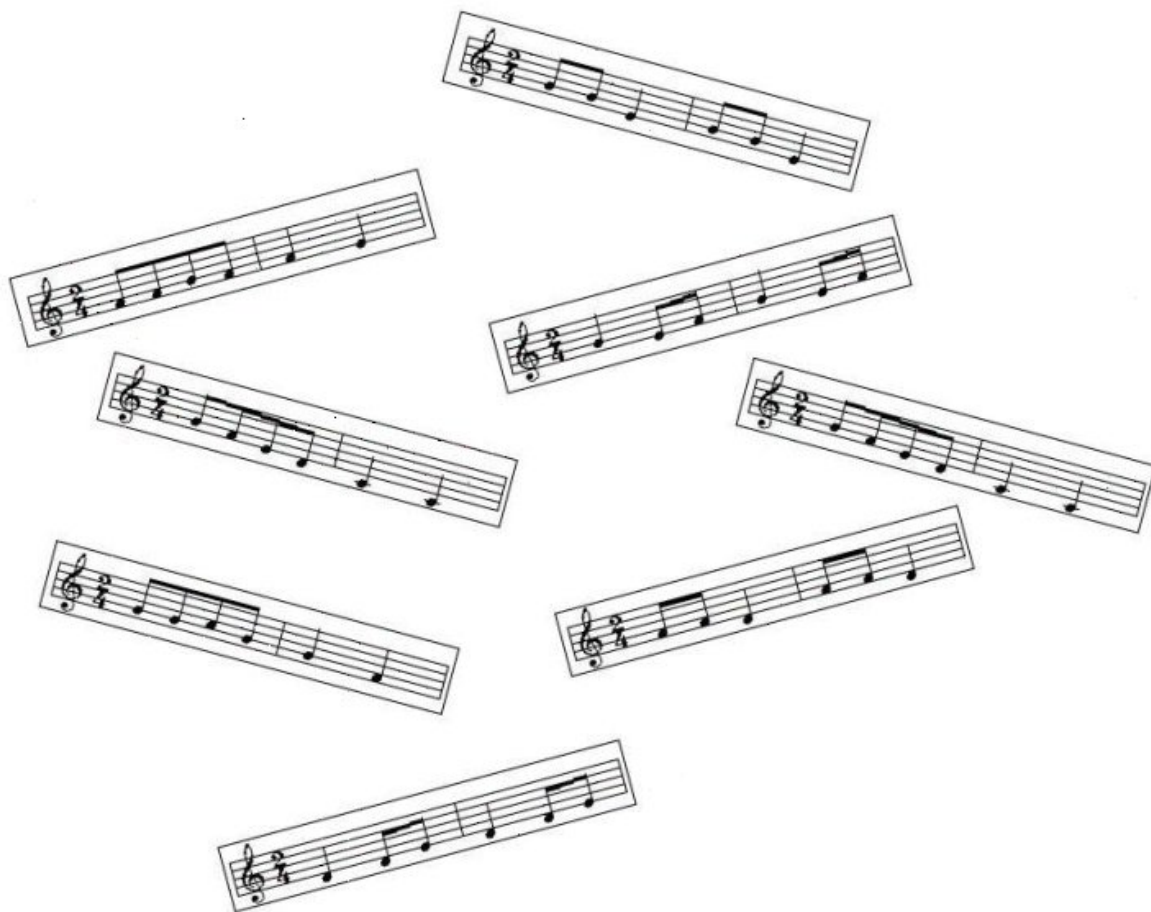
úkol : *Sestav písničku a zaspívej si ji.*

1. U - vá - za li

2. Ona se jím v noci utr utr utr utr
ona se jím v noci utrhla.

b) více písniček

úkol : *Pokus se odhalit o jaké písničky se jedná, barevně písničky roztríd', správně písničky sestav.*

7.2. Hry s písní

(teorie viz kapitola 6.1.1.5.1.)

- název : ***Poznej písničku podle doprovodu***

popis : *Děti rozdělíme na dvě skupiny a přidělíme jim melodické nástroje z Orffova instrumentáře. První skupina bude na partituře hrát slunce – tóniku (c e g), druhá skupina bude hrát mrak – dominantu (g h d).*

úkol : Až se děti sehrají, pokusí se určit, které z uvedených písniček lze doprovodit podle partitury 1 a které podle partitury 2.

1) $\frac{2}{4}$

Skákal pes   Když jsem husy pásala   Šel zahradník do zahrady
Běží liška   Tancovala veverčička   Pec nám spadla

2) $\frac{2}{4}$

- název : *Poznej písničku podle rytmu*
popis : Děti postupně zahrají jednotlivé záznamy písní na rytmické hudební nástroje a pokusí se určit, o jaké písně se jedná. Jestliže úkol vyřeší správně, písničku si zazpívají.

The first five staves are in 2/4 time and contain the following rhythmic patterns (represented by note heads):
 Staff 1: Quarter, Quarter, Quarter, Quarter, Quarter, Quarter, Quarter, Quarter
 Staff 2: Quarter, Quarter, Quarter, Quarter, Quarter, Quarter, Quarter, Quarter
 Staff 3: Quarter, Quarter, Quarter, Quarter, Quarter, Quarter, Quarter, Quarter
 Staff 4: Quarter, Quarter, Quarter, Quarter, Quarter, Quarter, Quarter, Quarter
 Staff 5: Quarter, Quarter, Quarter, Quarter, Quarter, Quarter, Quarter, Quarter
 The sixth staff is in 3/4 time and contains the following rhythmic pattern:
 Staff 6: Quarter, Quarter, Quarter, Quarter, Quarter, Quarter, Quarter, Quarter

- název : **Zpívá všechno kolem nás**

popis : Melodie známých písniček žáci nezpívají na jejich slova, ale na citoslovce. Jak by písničku zazpíval – pejsek, kočička, žába, had, medvěd, auto, zvonek, déšť...?

- název : **Sleduj pohyb melodie**

úkol : Zazpívej si písničku “ Šláp jsem ti na nožičku “. Sleduj pohyb melodie a

u pleskni dupni tleskni luskní

- název : **Samá voda, přehořívá, hoří**

cíl : Uvědomění dynamiky – představy hlubokého prostoru. Slabě – vzdálenější, silně – bližší.

popis : Děti sedí na svých místech v lavicích. Jeden žák , hadač, jde za dveře a čeká na pokyn učitele. Ostatní děti si mezi sebou zvolí hledaného. Poté vstupuje zpět do hry hadač. Děti zpívají libovolnou písničku, čím dál je hadač od hledaného děti zpívají tišeji – samá voda, čím více se hadač přibližuje k hledanému děti zesilují – to je hlavní vodítko, podle kterého má hadač poznat hledaného. Když se mu to podaří, hráči si vymění role a celá hra pokračuje.

7.2.1. Hry s aleatorikou

(teorie viz kapitola 6.1.1.7.)

- název : *Namaluj si písničku*

popis : *Jedná se o hru s aleatorikou, dětem nejprve dáme úkol, ať se pokusí zazpívat podle těchto obrázků*

Pomocí křivek by se dala zapsat i celá písnička, třeba nějak takhle :

úkol : *Vymysli svou vlastní melodii na text říkadla, namaluj ji a pak se pokus svoji písničku zazpívat kamarádovi.*

1. Bota leze oknem,

*švec ji volá : „Pojď sem!
Máš-li něco roztrhaný,
zašiju to koncem.“*

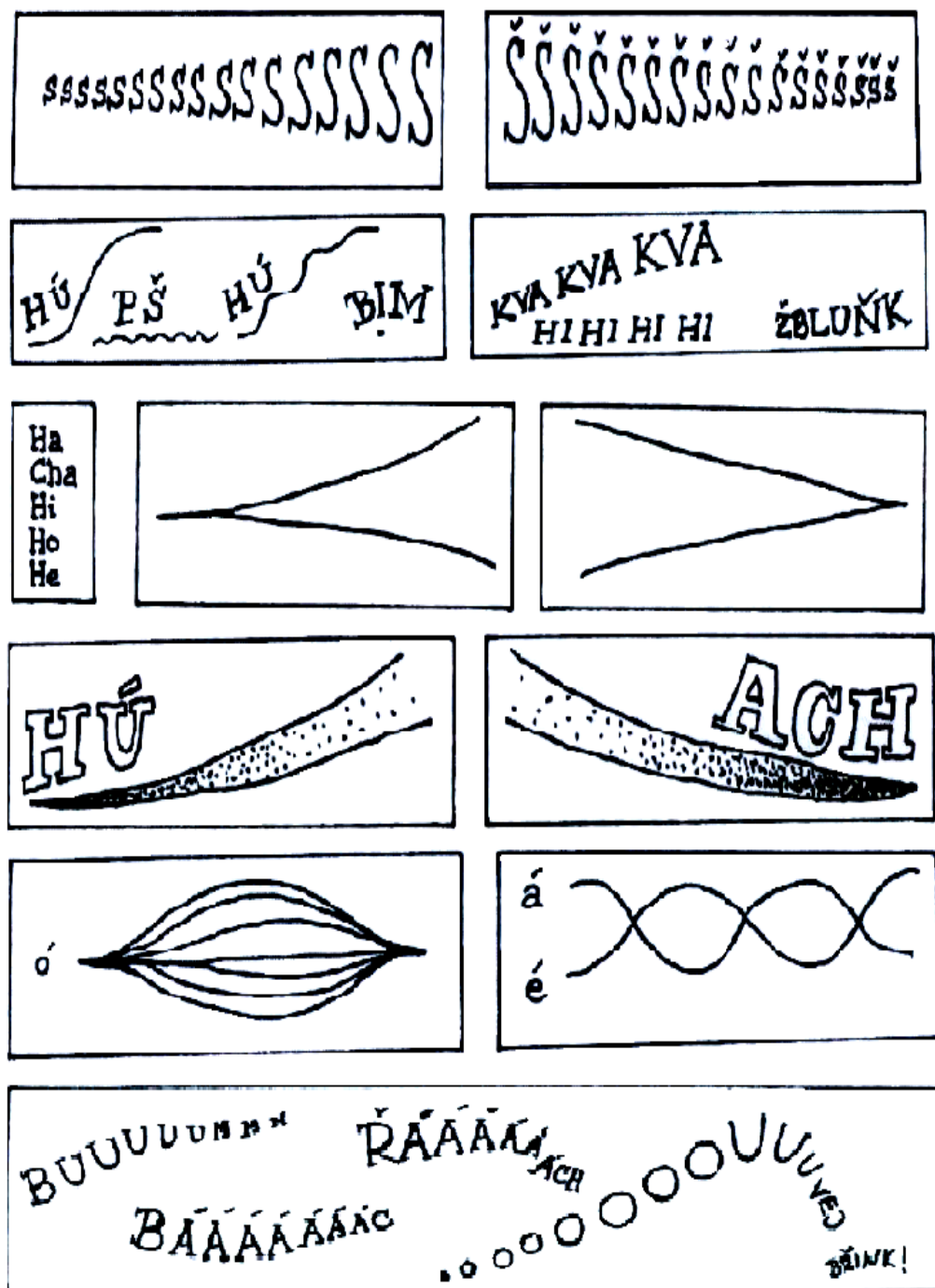
3. Ten kulatej kámen

*ten skočil do kamen
z kamen zas do police
už je tomu amen.*

2. Kramfletový šídlo,

*to dělalo dílo,
vyskočilo na verpánek,
přerazilo bidlo.*

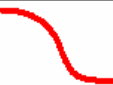

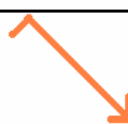

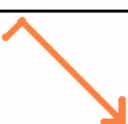
V hodinách můžeme aleatorická cvičení využít i při rozezpívání.
 Řadu těchto cvičení nalezneme v učebnicích Jaroslava Koutského Hudba kamarád.

- název : **Zvířátka mají pěvecký sbor**

motivace : *U babičky na dvorku si zvířátka založila pěvecký sbor. A že jim to pěkně jde. Zkusíš to podle nich?*

popis : *Učitel rozdělí třídu do šesti skupin. Každá skupina představuje jedno zvíře (kočka, pes, koza, slepice, kráva, osel). Jednotlivá zvířata dostanou svůj part, podle kterého budou zpívat. Nejprve jednotlivé skupiny zvířat zvlášť, poté všechna zvířata dohromady. Počítáme v 2/4 taktu.*

kočka $\frac{2}{4}$				
pes $\frac{2}{4}$				
koza $\frac{2}{4}$				
slepice $\frac{2}{4}$				
kráva $\frac{2}{4}$				
osel $\frac{2}{4}$				

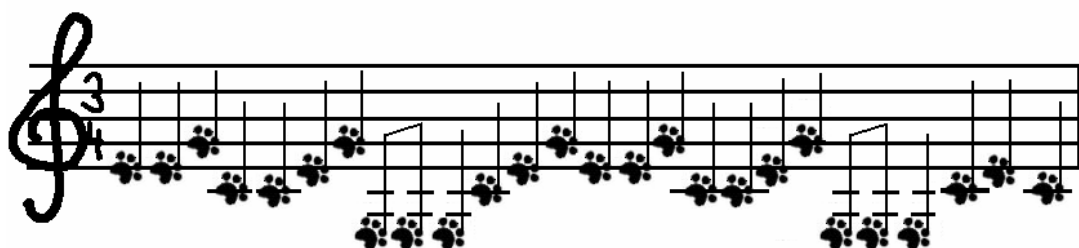
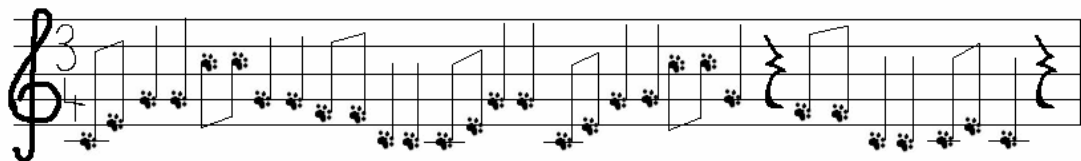
7.2.2. Quodlibet

(teorie viz kapitola 6.1.1.8.)

- název : **Pejsek a kočička skladatelé**

motivace : *Pejsek a kočička si hráli na skladatele, ale na něco zapomněli – na taktové čáry a text.*

úkol : *Doplň správně taktové čáry, zazpívej si písničku kočičky a pejska, zkus s kamarádem zazpívat obě melodie najednou.*

Kočka :

Bystrá očka, čtyři tlapky,
na nich malé ostré drápky.
Dávám pozor na myši,
kde zas kterou uslyším.

Pejsek :

Já pejsek, Oříšek,
mám huňatý kožíšek,
uši též, toť se ví,
jazýček mám růžový.

7.3. Hry s rytmem

(teorie viz kapitola 6.2.1.)

7.3.1. Rytmizace slov

Pro rytmizaci slov můžeme využít básničky, říkadla, ale i pohádky.

- název : **Pohádka o řepě**

popis : *Dětem předložíme pracovní list s pohádkou. Jejich úkolem je správně rytmitizovat obrázky pod textem a potom podle rytmu správně sestavit pohádku. Když se to dětem povede, mohou si celou pohádku zahrát jako divadlo i s doprovodem různých nástrojů, které svojí barvou nejlépe vystihují danou postavu.*

Pohádka o

Zasadil , urostla veliká, převeliká.

 chtěl ze země vytáhnout : táhne, potahuje-vytáhnout nemůže.

 si pozval na pomoc .

 za děda, za : táhnou, potahujou-vytáhnout nemohou.

 pozvala .

 za , za děda, za :
táhnou, potahujou-vytáhnout nemohou.

 zavolala Hafíka.

 za , za ,

za děda, za : táhnou, potahujou-vytáhnout nemohou.

 si pozval na pomoc .

 za Hafíka, za , za .

 za děda, za : táhnou, potahujou-vytáhnout nemohou.

 pozvala na pomoc .....

řepa

děd

bábuška Majdalenka

Hafík

Míca

myšička

- název : ***Sestav si písničku***

popis : *Úkolem dětí je postupně si vytleskat rytmus názvů tří zvířat, které se vyskytují nad notovou osnovou a poté správně doplnit noty.*

- b) Hru můžeme provádět i obráceně. Úkolem dětí je správně doplnit noty podle návodu na předložené slabiky.

	$\frac{3}{4}$ TI TI TÁ TÁ, TI TI TÁ TÁ, TÁ TÁ TÁ, TI TI TI TÁ
	$\frac{3}{4}$ TI TI TI TI, TI TI TI TÁ, TI TI TI TI TI TI, TI TI TI TÁ
	$\frac{3}{4}$ TÁ TI TI, TÁ TI TI, TI TI TI TÁ TI, TI TI TI TI

7.3.3. Hra na tělo

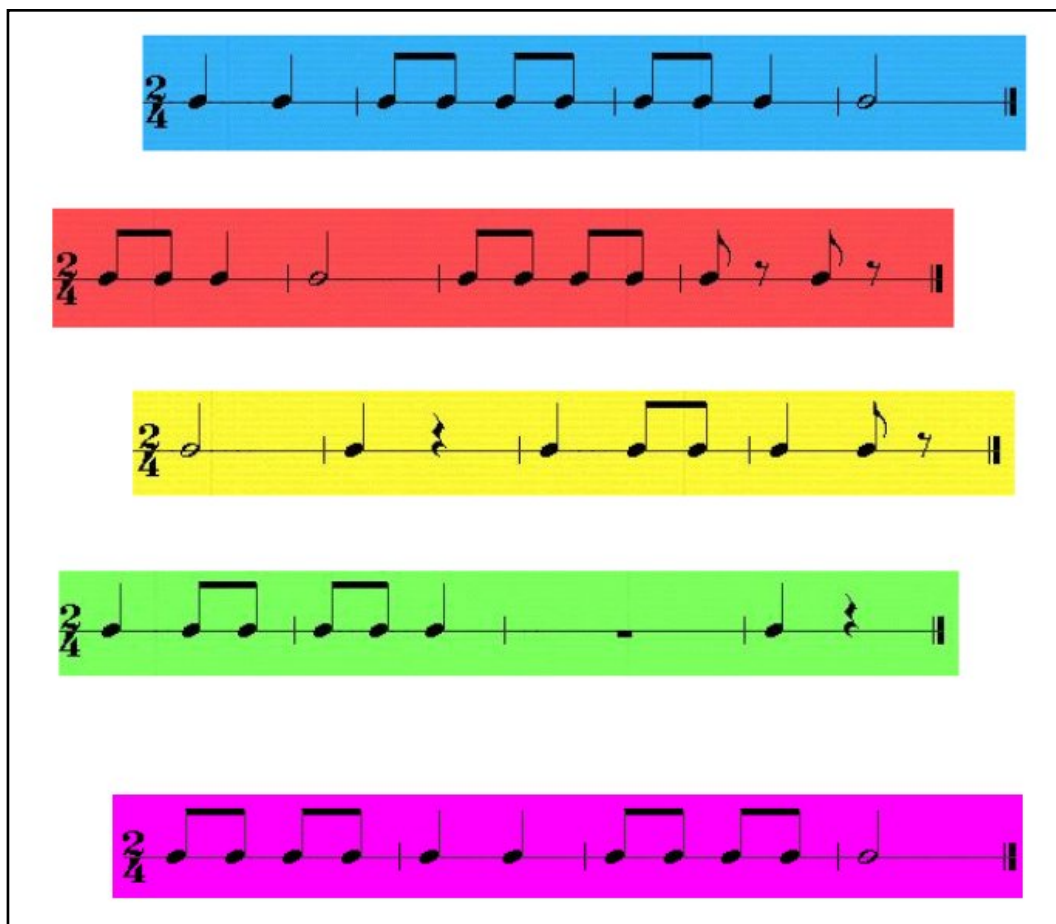
- název : ***Tleskni, pleskni, dupni, mlaskni***

popis : Učitel, nebo žák je zády ke třídě (nejlépe schovaný za klavírem), tak aby mu nikdo neviděl na ruce, nohy ani obličej. Hrou na různé části těla předvede vždy čtyři takty (každý na jinou část těla), které mu učitel předem předloží. Poté vyvolá dalšího žáka, aby to po něm zopakoval. Pokud to vyvolaný žák zopakuje správně rytmičky i zvukově, vymění si s předvádějícím místo a pokračuje ve hře.

- název : ***Barevné ruce***

pomůcky : barevné rukavice

popis : Žáci mají před sebou na pracovním listu několik rytmických cvičení. Učitel si oblékne barevné rukavice a vytleská jedno z rytmických cvičení. Úkolem dětí je rytmické cvičení vyhledat a vybarvit ho podle barvy rukavic. Celá hra pokračuje, dokud nejsou všechna cvičení vybarvená.

7.3.4 Rytmizace na jednom vokálním tónu

- název : **Ptačí řeč**

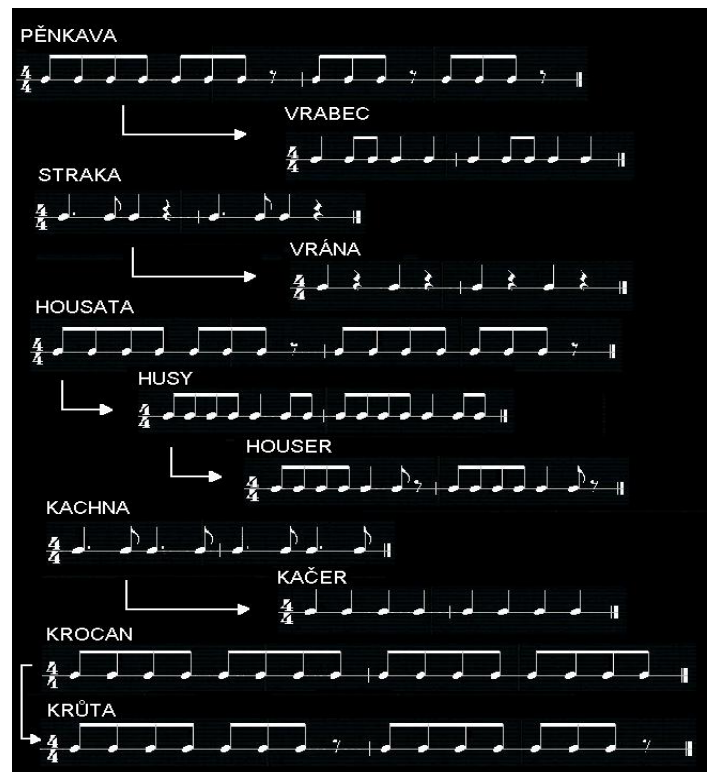
motivace : *I ptáci mají svou řeč, kterou se mezi sebou dorozumívají, jako my lidé.*

Někdy se nám ale může zdát, jako by k nám promlouvali naší lidskou řečí – slyšíte je co říkají....

pomůcky: Kartičky se jmény ptáků a jejich řečí, tabule se jmény ptáků a příslušnými rytmy

popis : *Žáci si vylosují každý po jedné kartičce se jménem ptáka a jeho řečí. Na tabuli si přečte rytimizaci svého textu a když je vyvolán, pokusí se ji provést na jednom libovolném tónu.*

Pěnkava
 "Neviděli-li jste tu, našeho Matěja"
Vrabec
 "Včil tu byl, včil, včil!"
Straka
 "Čí to kůň?"
Vrána
 "Náš, náš..."
Housata
 "My jsme malé panenky"
Husy
 "My jsme taky bývaly"
Houser
 "Ale hodně dávno!"
Kachna
 "Týden, týden!"
Kačer
 "Šak, tak, šak, tak!"
Krocan
 "Udri, udri, udri, udri"
Krůta
 "A keby to tobe tak!"

7.4. Hry s říkadly

(teorie viz kapitola 6.2.1.2.)

- název : *Říkadlo s náladou*

řekněte říkadlo jako :

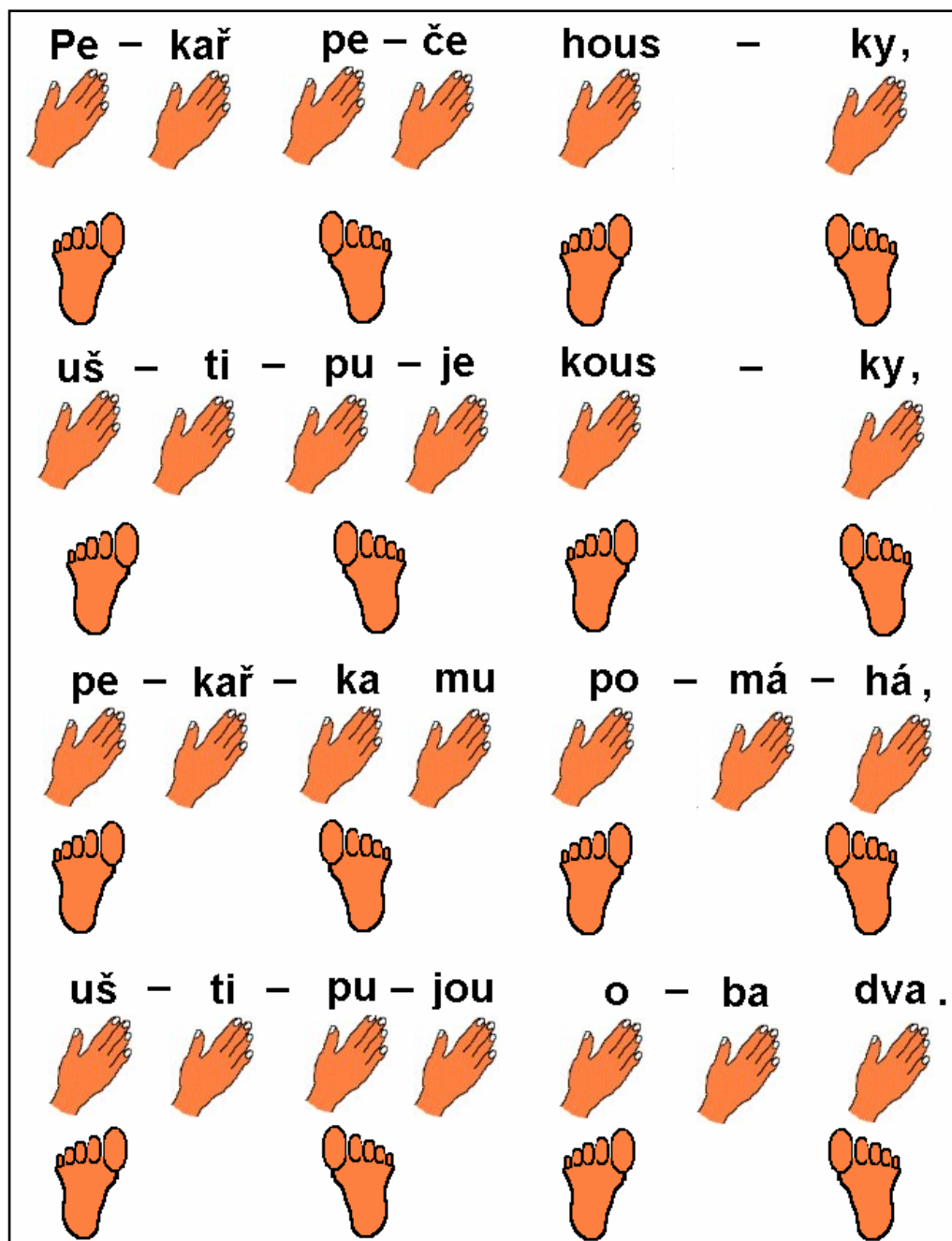
- moudrý muž
- ospalec
- lakomec
- hašteřivá stařena
- medvěd
- lenoch
- kapr
- tajemství

Skákala bába,
 reksum, kandr,
 cinka, bzinka
 přes rybník,
 skákal za ní,
 reksum, kandr,
 cinka, bzinka
 kominík.

Bába se ho,
 reksum, kandr,
 cinka, bzinka
 ulekla
 a skočila
 reksum, kandr,
 cinka, bzinka
 do pekla.

- název : **Pohybový hlavolam**

popis : *Obtížnost pohybového hlavolamu spočívá v tom, že ruce vytleskávají něco jiného, než nohy. Ruce vytleskávají rytmus, kdežto nohy vydupávají metrum. S dětmi nacvičíme nejprve ruce, potom nohy. Teprve až když zvládají jednotlivé úkoly, pokusí se je provést najednou.*

- název : *Hrátky s přednesem*

popis : Žáci přednes říkadla obohacují, říkají je hlasitě, šeptem, pomalu, rychle, tak, jak jim napovídá písmo.

**Moje tetka,
tvoje tetka,
obě byly tetky,
hádalý se,
popralý se,
byly samé pletky.**

(nahlas)

Moje tetka,
tvoje tetka,
obě byly tetky,
hádalý se,
popralý se,
byly samé pletky.

(potichu)

Moje tetka,
tvoje tetka,
obě byly tetky,
hádalý se,
popralý se,
byly samé pletky.

(pomalu)

**Moje tetka,
tvoje tetka,
obě byly tetky,
hádalý se,
popralý se,
byly samé pletky.**

(rychle)

- název : *Říkadlo pro sbor*

1. hlas	Švec, švec, prťavec,			
2. hlas			Bába se ho lekla,	
3. hlas				na kolena klekla.
4. hlas		šlápl bábě do vajec.		na kolena klekla.

1. hlas	Bábo mě se nelekej,	na kolena neklekej!		
2. hlas		Bábo mě se nelekej,	Bába se ho lekla,	na kolena neklekej!
3. hlas			Bábo mě se nelekej,	na kolena neklekej!
4. hlas				Bábo mě se nelekej,

1. hlas		Švec, švec,	prťavec, ..
2. hlas	Každý hráč čte jak chce-od začátku do konce libovolným tempem. Znovu báseň opakuje až do znamení dirigenta.		Švec, švec, ..
3. hlas		Švec,	švec, ..
4. hlas			Švec, švec, ..

1. hlas	má palici chlupatou!
2. hlas	má palici chlupatou!
3. hlas	má palici chlupatou!
4. hlas	má palici chlupatou!

Říkadlo :

Švec, švec, prťavec,
šlápl bábě do vajec.
Bába se ho lekla,
na kolena klekla.

„Bábo mě se nelekej,
na kolena neklekej!
Koupím já ti domeček,
v tom domečku černá paní
vaří kaši ze smetany.“

Čím ji mastí?
„Kolomastí.“
Čím ji ji?

„Lopatou,
má palici chlupatou!“

7.5. Instrumentální hry

(teorie viz kapitola 6.2.2.)

- název : **Scénická hudba**

pomůcky : zvonkohra (bez kamenů F a H)	-	kočka
Xylofon (bez kamenů F a H)	-	kůň
Metalofon (bez kamenů F a H)	-	kachna
Malá zvonkohra	-	pěnkava
Flétna	-	kukačka
Xylofon (altový)	-	vlk
Triangl	-	slunce
Dřívka	-	děšť
Velké činely	-	blesk
Buben	-	hrom

popis : Učitel – vypravěč , vypráví příběh o zvířátkách. Každé dítě má přidělený jeden nástroj a pokouší se příběh dotvořit a přidat mu na dramatickosti hudbou.

příběh :

Byl krásný jarní den. Sluníčko se vyhouplo na oblohu nad mraky a usmálo se. Po dvorku běhala kočka, ve stáji zařehotal kůň, kachna se batolila k rybníčku, pěnkava vesele zpívala ve větvích a v nedalekém lese zakukala kukačka.

Hrozivý hlad vyhnal vlka z lesa ke dvorku, pomalu se plížil a pozoroval kachnu u rybníčka. Najednou se obloha zatáhla černými mraky a začalo pršet. Pršelo a pršelo stále silněji, pršelo, jen se lilo...

Znenadání se nebe rozsvítilo – blesk, koníček zařehotal ve stáji, blesk a hrom! Kočka se utíkala ukrýt do domečku k lidem, i kachna se chvátala schovat. Byla však velice pomalá a toho využil vlk! Přes husté provazy deště se rozběhl ke kachně, pěnkava ve větvích zazpívala utíkej, kachno,

*utíkej, ale kachna byla moc pomalá, vlk udělal chramst a kachnu sežral.
Blesk a hrom, pršelo, kachna v žaludku vlka zakdákala.*

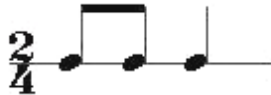

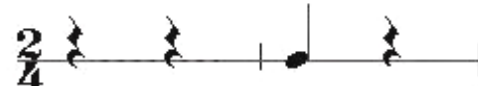
Pomalu přestalo pršet, sluníčko se opět vyhouplo na oblohu, kočka se procházela po dvorku, ve stáji zařehlal kůň, pěnkava přelétla na vedlejší strom a v nedalekém lese zakukala kukačka. Byl krásný jarní den.

• název : **Řízky naruby aneb kuchyňský orchestr**

úkol : *Rytmický doprovod písničky na kuchyňské nádobí*

1. Na - kle - pe - me říz - ky, po - tře - me je Čes - ne - kem,
ve srou - han - ce o - ba - lí - me, va - jíč - kem je po - le - jem,
ve srou - han - ce o - ba - lí - me, va - jíč - kem je po - le - jem.

vařečky		2. Rozpálíme pánev, na ní kápnem oleje, řízky si v ní osmažíme to se pěkne pomějem.
lžíce		
struhadla		
hrnce		

- název : **Hudební pantomima**

pomůcky : Orffův instrumentář

popis : Děti sedí na koberci v kruhu, každé má nějaký hudební nástroj. Jeden žák je MIM, stojí uprostřed kruhu a pohybuje se . Úkolem hráčů je hrát podle pohybů jejich spolužáka.

název : **Na ruchaře**

pomůcky : vše co vyluzuje nějaký zvuk, němý film (němý film viz příloha CD)

popis : Pustíme dětem němý film. Poté jim vysvětlíme práci ruchařů. Žáci mají za úkol dotvořit film vlastní improvizací a fantazií, aby byl úplný.

7.6. Hry s notami

- název : **Jména not**

úkol :

a) Přečtete slovy tuto větu napsanou v notách. Písmena napište pod noty!

b) Vymyslete další slova, která se dají zapsat v notách a potom zahrát nebo zazpívat.

- název : **Hádanky z not**

JMÉNO	MĚSTO	ZVÍŘE	KVĚTINA	ČÍSLOVKA
• • • •	P R • • •	R • • • K	N • R •	• • • T

7.7. Hry s poslechem

(teorie viz kapitola 6.3.)

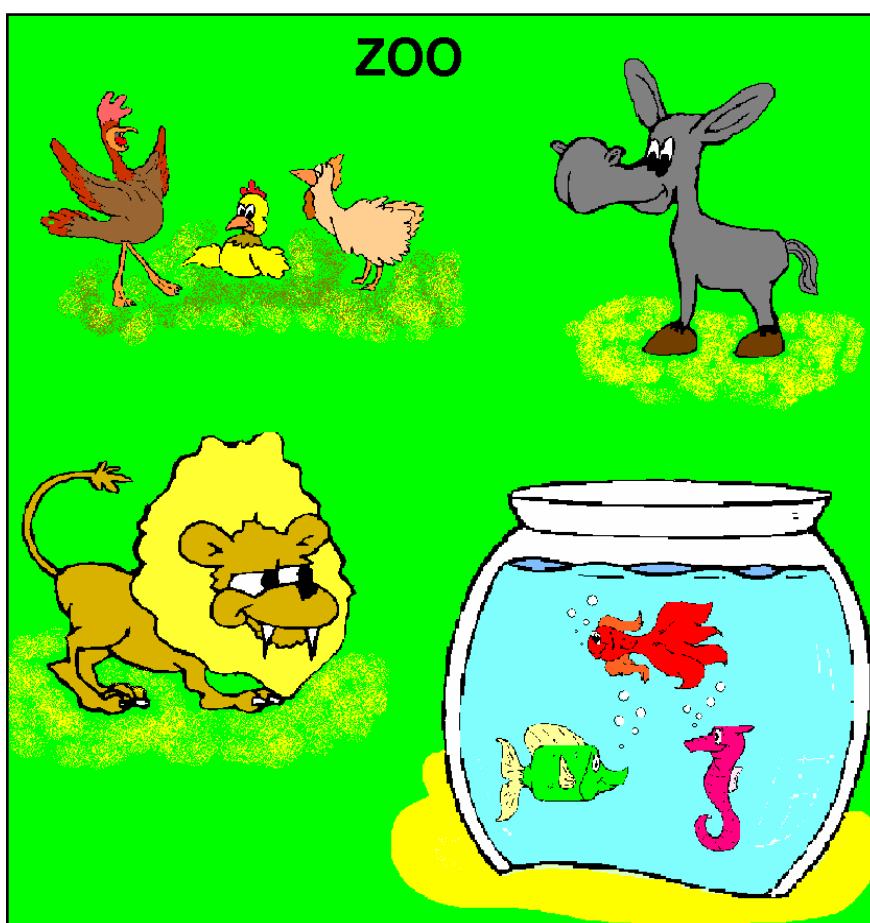
7.7.1. Výška tónů

Dětem je nejbližší svět zvířat, proto je v tomto případě vhodné využít vazeb na zvířecí říši. Vysoké tóny v nás vyvolávají představu něčeho malého, drobného, tóny hluboké v nás naopak evokují velikost, neobratnost, temnotu.

- název : **Procházka v ZOO**

poslech : Saint-Saëns- Karneval zvířat

popis : Dětem předložíme pracovní list – mapu, na které jsou zakreslena zvířata ze zoologické zahrady. Poté jim pustíme upravenou ukázkou z Karnevalu zvířat, děti mají za úkol dokreslit do mapy cestu, po které se procházely po ZOO podle ukázky, kterou slyšely. (poslech viz příloha CD)

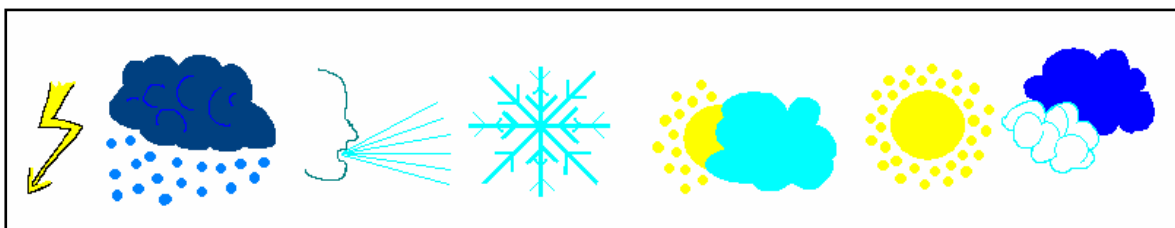

- název : **Předpověď počasí**

poslech : Stravinskij- Svěcení jara, Vangelis- Alpha, Grieg- Jitřní nálada

motivace: *Představme si, že se právě nacházíme v hudební zemi, ve které se jenom zpívá a hraje hudba. Poslechneme si předpověď počasí postupně na tři dny.*

popis : *Děti sedí v kruhu na koberci. Uprostřed kruhu leží obrázky vyjadřující počasí. Pustíme dětem postupně tři ukázky – tři dny. Po každé ukázce vyzveme dva až tři žáky, aby si vybrali odpovídající obrázek počasí a předpověděli, jak bude. (poslech viz příloha CD)*

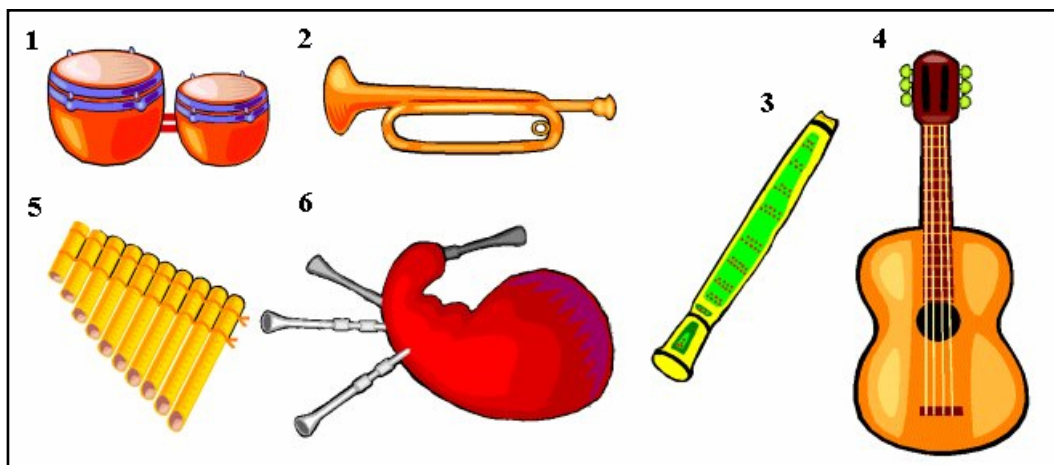

7.7.2. Barva

název : **Ospalý orchestr**

popis : každý hudební nástroj má svoji barvu. V této hře se pokusíme rozeznat zvuky jednotlivých nástrojů, tedy jejich barvu.

- Dětem předložíme kartičky s obrázky nástrojů. Postupně dětem pustíme šest ukázek zvuků nástrojů. Děti mají za úkol zvednout kartičku s obrázkem nástroje, který právě slyší.*
- Když už se dětem daří rozeznávat jednotlivé hudební nástroje, pustíme jim ukázkou celého orchestru. Během hry vždy jeden nebo více nástrojů usne a přestane hrát. Úkolem dětí je odhalit moment, kdy některý z nástrojů usnul, rozpoznat, o který nástroj se jedná a zvednout kartičku s jeho obrázkem. (poslech viz příloha CD)*

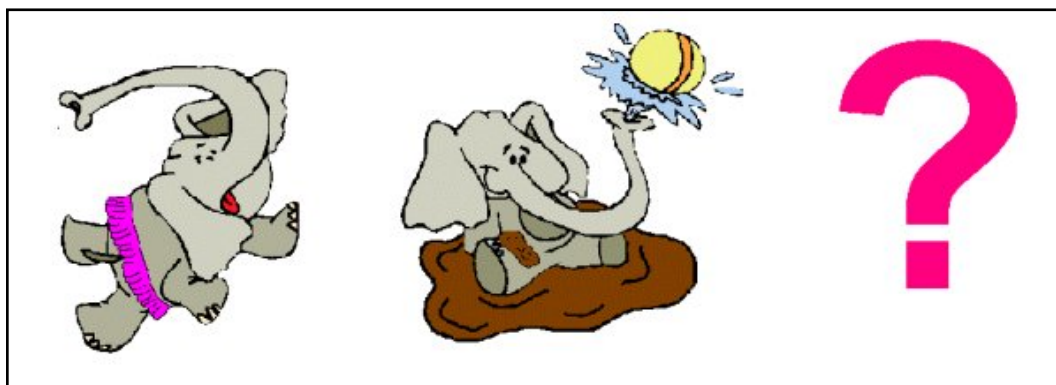
7.7.3. Forma

- název : *Slonovy taneční kreace*

poslech : Camille Saint-Saëns – Karneval zvířat – Slon

práce s poslechem : cílem tohoto poslechu je objasnit dětem malou písňovou formu třídlínnou A – B – A .

Děti mají při poslechu této skladby určit, kdy slon tančí a kdy se válí v bahně a podle hudby správně seřadit obrázky.

- název : *Úkol pro tanečníky*

poslech : B. Smetana – Hubička – Hajej můj andílku, B. Smetana – Prodaná nevěsta – Pochod, J. Brahms – valčík As dur

popis : Dětem postupně pustíme tři ukázky a zadáme jim úkol :

U ukázky :

1. *pochoduj*
2. *tanči*
3. *kolíbej miminko*

Během prvního poslechu a pokusu o plnění tanečního provedení děti zjistily, že se někde stala chyba. Při druhém poslechu ji mají svým pohybem napravit.

7.7.4. Melodie

- název : ***Na rybičky***

poslech : Camille Saint-Saëns – Akvárium

popis : *Děti drží v každé ruce barevný šátek a představují si , že jsou rybičky a šátky jsou jejich ploutve. Během poslechu se žáci volně pohybují v prostoru a pohybem ploutvemi se snaží vyjádřit melodii skladby.*

- název : ***Kukačka***

poslech : Camille Saint-Saëns – Kukačka

popis : *Děti sedí na svých místech v lavicích, dlaněmi si zakrývají oči. Když v ukázce uslyší hlas kukačky, odkryjí oči. Učitel pouští ukázkou libovolně dlouho, po každém poslechu se žáků ptá, kolikrát v ukázce kukačku slyšeli.*

7.7.5. Tempo

- název : ***Na želvy a antilopy***

poslech : Camille Saint-Saëns – Želvy, Antilopy

popis : *Nahrávky obou skladeb nejprve nastříháme tak, aby chvíli zněla ukáзка Želv a chvíli ukáзка Antilop. Děti se při poslechu pohybují po prostoru třídy, jejich úkolem je co nejpohotověji reagovat na změnu tempa a vžít se do povahy líných želv nebo naopak hbitých antilop. (poslech viz příloha CD)*

7.8. Pohybové hry

(teorie viz kapitola 6.4.)

7.8.1. Zvuk v prostoru

- název : *Najdi odkud jde tón*

popis : Děti stojí v kruhu, některé z nich mají nástroje z Orffova instrumentáře.

Jeden žák stojí uprostřed kruhu a má zavázané oči. Na předem domluvený signál učitele rozezvučí vybraný žák svůj nástroj. Úkolem žáka se zavázanýma očima je odhadnout správně směr odkud zvuk přichází, vydat se za ním a dotknout se hráče. Pokud úkol splní vymění si z chyceným role.

7.8.2. Trvání zvuku

- název : *Na sluníčko a květiny*

popis : Děti si představují, že jsou malá semínka květin, sedí v dřepu a jakoby spí.

Čekají, až je sluníčko, triangel, probudí k životu. Po zaznění triangu se děti pomalu zvedají až do výponu, dokud slyší jeho zvuk.

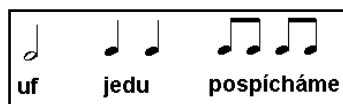
7.8.3. Výška tónu

- název : *Na medvědy a myšky*

popis : Učitel hraje na klavír melodii nějaké známé písně ve dvou polohách (vysoké a hluboké). Vysoká poloha představuje myšky, hluboká medvědy. Děti se pohybují volně po prostoru a mají za úkol správně reagovat na změnu výšky.

7.8.4. Rytmus – pulsace

- název : *Tři vlaky a výpravčí*

popis : Děti rozdělíme na tři skupiny. Jeden žák bude představovat výpravčího. Jednotlivé skupiny dětí představují vlak nákladní, osobní a rychlík.

Nejpomalejší vlak je nákladní, pohybuje se v půlových notách, osobní vlak je rychlejší, pohybuje se v notách čtvrtových, nejrychlejší je rychlík, který pospíchá v osminových notách.

Výpravčí vlaky ovládá hrou na bubínek. Pokud hraje noty půlové, po prostoru se podle jeho hry pohybuje vlak nákladní, na čtvrtové osobní a na osminové rychlík.

7.8.5. Improvizace

- název : ***Na loutkovodiče***

pomůcky : Orffův instrumentář

popis : *Jeden žák je loutkovodič, ostatní děti jsou rozmístěny volně po prostoru a představují loutky. Loutkovodič hraje na vybraný nástroj, úkolem ostatních dětí je správně reagovat na jeho hudbu, jakoby je vodil jako loutky. Děti se řídí nejen tempem jeho hry, ale i dynamikou, na **p** (piano) dělají drobné pohyby, na **f** (forte) velká gesta.*

7.8.6. Kánon

- název : ***Pohybový kánon***

popis : *Děti utvoří kruh a sednou si tak, aby na sebe dobře viděly. Učitel vybere jednoho žáka, který bude hru začínat. Jeho úkolem je předvést různé pohyby a polohy těla pomalu a pravidelně.*

1. *vsedě zvedne obě paže do výšky*
2. *vstane*
3. *sedne si*
4. *spustí paže dlaně položí na kolena*
5. *přehodí si pravou nohu přes levé koleno*
6. *dá si ruce v bok*
7. *vrátí se do výchozí polohy – sedí uvolněně, ruce má volně složeny na svém klíně*

V době, kdy první hráč, který hru začíná, předvádí první pohyb, nikdo se ani nepohne. Když první hráč přejde k poloze druhé, žák, který sedí po jeho pravé ruce zaujme držení těla prvního pohybu, kterým se hra zahajovala. Když první hráč přejde do třetí polohy, napodobí druhý hráč sedící po jeho pravé ruce druhou polohu a další hráč zase první polohu ...

7.8.7. Tanec k písni

- název : ***Sloni v porcelánu***

popis : *Děti stojí v kruhu a drží se za ruce. Zpívají první sloku písničky “Sloni v porcelánu” a pohybují se v třídobém valčíkovém rytmu. (noty k písni viz příloha)*

- 1. doba – pravou nohou do středu***
- 2. doba – přisun levé***
- 3. doba – přenesení váhy zpět na pravou nohu***
- 1. doba – levou nohou vzad ze středu***
- 2. doba – přisun pravé nohy***
- 3. doba – přenesení váhy zpět na levou nohu***

Když dozpívají první sloku, zazpívají celou písničku ještě jednou jako sloni. Otočí se k sobě čelem viz. obrázek, pravou rukou se uchopí za nos, levou ruku prostrčí vzniklým prostorem pravé ruky „udělají si chobot“. Choboty se navzájem uchopí, troubí melodii písně a pohybují se ve valčíkovém rytmu písně.

- 1. doba – vnitřní nohou úkrok do kruhu***
- 2. doba – přisun vnější nohy***
- 3. doba – přenesení váhy na vnitřní nohu***
- 1. doba – vnější nohou úkrok ven z kruhu***
- 2. doba – přisun vnitřní nohy***
- 3. doba – přenesení váhy na vnější nohu***

Poté následuje celé taneční schéma znovu na druhou sloku písně.

- název : **Utíkej Káčo**

popis : Před začátkem hry učitel určí Káču a kocoura. Děti stojí v kruhu a drží se za ruce. Zpívají úvod písně „Podívejte co se děje..“ a pohybují se proti směru hodinových ručiček. V momentě, kdy se změní melodie a děti zpívají : „Utíkej Káčo, utíkej..“ vybíhá kocour a honí Káču. Mohou se honit volně po prostoru i uvnitř kruhu, podle toho, jestli je ruce dětí pustí. Smyslem je osvobodit Káču a uvěznit kocoura uvnitř kruhu. To se může povést, když dozní melodie písně, ruce dětí neprodyšně uzavřou kruh a kdo uvízne uvnitř stává se Káčou. Učitel znovu určí kocoura a celá hra pokračuje znovu. (noty k písni viz příloha)

- název : **Já do lesa nepojedu**

popis : Před začátkem písně se dívky rozmístí volně po prostoru a utvoří „les“. Stojí ve výponu, klečí, jsou ve dřepu, podle vlastního toho, jak velký strom chtějí představovat.

Poté dívky i chlapci začnou zpívat „Já do lesa nepojedu..“ a chlapci vykračují v rytmu vždy na první dobu směrem k dívkám. Během zpěvu je obcházejí a vybírají si ten nejvyšší „strom“. Když se melodie písně blíží ke konci, zastaví se před nejvyšším stromem a v rytmu písně ho podetnou, zvednou na ramena a odcházejí s ním z lesa.

8. ZÁVĚR

V dnešní době se aktivita v hudební výchově poněkud vytrácí. Je to především důsledkem toho, že se učitelé zaměřují převážně na naukové předměty. Oblast hudby pro děti je značně opomíjená.

Učitelé provádějí hudební výchovu tradičními metodami, chybí jim tvořivost a mnozí se obávají i hry na hudební nástroje.

Proto bylo cílem této diplomové práce předložit jak pedagogům začínajícím učitelskou praxí, tak i zkušeným učitelům, kteří hledají náměty na zpestření hodin hudební výchovy prostředky, kterými je možno děti naučit chápat hudbu a nabídnout řadu metodických postupů, praktických činností a pomůcek pro výuku hudební výchovy.

Humor a hra jsou v procesu učení dětí na 1. stupni základní školy významným motivačním činitelem, napomáhají rozvoji hudebních schopností, kreativity a fantazie. Jsou-li děti s hudbou seznamováni zábavnou, humornou formou vzbudí jejich zájem. Je nutno zdůraznit, že hlavním smyslem tohoto záměru nebylo vytvořit situaci, aby děti měly z učení „špás“, ale aby pomocí humoru a hry bylo jejich učení funkční, efektivní a mělo svůj cíl.

Děti prožívají hudbu tím hlouběji, čím bohatší jsou jejich hudební a životní zkušenosti v závislosti na pestrosti a šíři podnětů, jak je může poskytovat rodinné, školní i mimoškolní prostředí.

Během mé praxe jsem se přesvědčila, že aktivity vedené hravou formou vzbudily v dětech zájem o hudební výchovu a přestaly ji považovat za okrajový, odpočinkový předmět. Žáci se do každé hodiny těšili, při činnostech se aktivně zapojovali a v průběhu her si počínali tvořivě. Potvrdilo se mi, že to, o čem píši ve své diplomové práci je skutečně účinné a že i pedagog, který není zdatným hudebníkem může ve třídě navodit vstřícnou a hravou atmosféru.

PŘÍLOHA

A. NOTY K PÍSNÍM

4. Sloni v porcelánu

ŘEDEHRA *žalost, pít, rolník*

1. Ve-če, unan-ci, ba + k-ránu edyčm slony vpor-če-čá-ču.
 2. Mě-če, rě-ma tu za cy-že, slony nejso- vy-ly n-ly-ly.
 3. Ach vy sfo-ry da-re ba-či, ztr-pě-k-ru-ru prě-čá k-prě-čá

1. Tam-ču je tam pluvyčá, ne-vo sta-ču na čar-ču.
 2. Ra-ču na-je na-ču, ča-ču ná-ču roz-ču.
 3. Če-ču k-ču z-ču, ča-ču pr-ču pr-ču

MEZINDA

UTÍKEJ KÁČO

1. a) Po - dí - vej - te co se dě - je, na - ší Ká - ču ko - cour že - ne.

1. b) U - tí - kej, Ká - čo, u - tí - kej, u - tí - kej, ho - ní tě ko - cour

di - vo - kej, di - vo - kej, ho - ní tě ko - cour di - vo - kej.

2. a) Podívejte co se děje,
snad ji kocour nedožene.
2. b) Káča utíká co může, co může,
kocour ji chytit nemůže, nemůže,
kocour ji chytit nemůže.

B. CD S POSLECHEM

LITERATURA

- Bartoš, F.: Pohádky, říkadla a hádanky z Bartošovy Kytice. Praha, Albatros 1998.
- Berkovec, J.: Hry s tóny. Praha, Supraphon 1983.
- Budík, J.: Metodika pro 1. ročník ZŠ. Praha, SPN 1984.
- Budík, J.: Metodika pro 2. ročník ZŠ. Praha, SPN 1985.
- Budík, J.: Metodika pro 3. ročník ZŠ. Praha, SPN 1986.
- Čáp, J. – Čechová, V. – Rozsypalová, M.: Psychologie 1. Praha, SPN 1995.
- Čáp, J. – Mareš, J.: Psychologie pro učitele. Praha, Portál 2001.
- Daniel, L.: Metodika hudební výchovy. Olomouc, Rektorát Univerzity Palackého v Olomouci 1992.
- Dimény, J.: Zvuk jako hra. Praha, Panton 1992.
- Grammond, P.: Velcí skladatelé. Praha, Svojka and Co. 2002.
- Herden, J.: Hudba jako řeč. Praha, Scientea 1998.
- Herden, J.: Hudba pro děti a mládež I. Praha, Univerzita Karlova 1978.
- Herden, J.: Hudba pro děti a mládež II. Praha, Univerzita Karlova 1979.
- Herden, J.: Hudba pro děti a mládež III. Praha, Univerzita Karlova 1979.
- Herden, J.: My pozor dáme a nejen posloucháme. Praha, Scientea 1997.
- Herden, J.: My pozor dáme a posloucháme. Praha, Scientea 1994.
- Jurik, M. a kol.: Malá encyklopedie hudby. Praha, Supraphon 1983.
- Horák, J.: Humor, vtip a satira v české lidové písni. Praha, Sfínx 1947.
- Komenského slovník naučný V. Praha, Nakladatelství a vydavatelství Komenského slovníku naučného 1938.
- Koutský, J.: Poslechové činnosti v hodinách hudební výchovy. Liberec, Technická univerzita v Liberci 2002.
- Koutský, J. – Jistel, P.: Hudba kamarád 3. Praha, Tomáš Houška 1994.
- Koutský, J. a kol.: Hudba kamarád 2. Praha, H a H 1992.
- Koutský, J.: Hudba kamarád 1. Praha, Tomáš Houška 1992.
- Kurková, L. – Eben, P.: Hudebně pohybová výchova. Praha, SPN 1975.
- Letošník, T.: Veselé zpívání. Jablonec nad Nisou, Kokonín 1992.
- Michels, U. a kol.: Encyklopedický atlas hudby. Praha, Lidové noviny 2000.
- Plicka, K. – Volf, F.: Veselá kopa. Praha, Panorama 1987.
- Poledňák, I.: Stručný slovník hudební psychologie. Praha, Supraphon 1984.
- Sedlák, F. a kol.: Didaktika hudební výchovy 1. Praha, SPN 1985.
- Skalková, J.: Obecná didaktika. Praha, ISV nakladatelství 1999.
- Šímanovský, J.: Hry s hudbou a techniky muzikoterapie. Praha, Portál 1998.
- Volek, T.: Osobnosti světové hudby. Praha, Mladá fronta 1982.
- Zenkl, L.: ABC hudebních forem. Praha, Supraphon 1984.